

03

Ingjald Tveiten

Allierte forsterkninger og øvelser i Norge 2000–2014

Hvor godt er vi forberedt?

INSTITUTT FOR FORSVARSSTUDIER

Kongens gate 4, 0152 Oslo, Norge

Institutt for forsvarsstudier (IFS) er en del av Forsvares høyskole (FHS). Som faglig uavhengig høyskole utøver FHS sin virksomhet i overensstemmelse med anerkjente vitenskapelige, pedagogiske og etiske prinsipper (jf. Lov om universiteter og høyskoler § 1-5).

Direktør: Professor Sven G. Holtsmark

Oslo Files on Defence and Security tar sikte på å være et fleksibelt forum for studier innenfor instituttets arbeidsområder. Alle synspunkter, vurderinger og konklusjoner som fremkommer i denne publikasjonen, står for forfatteren(e)s egen regning.

Redaktør: Anna Therese Klingstedt

NORWEGIAN INSTITUTE FOR DEFENCE STUDIES (IFS)

kongens gate 4, 0152 Oslo, Norway

The Norwegian Institute for Defence Studies (IFS) is a part of the Norwegian Defence University College (FHS). As an independent university college, FHS conducts its professional activities in accordance with recognised scientific, pedagogical and ethical principles (pursuant to the Act pertaining to Universities and University Colleges, section 1-5).

Director: Professor Sven G. Holtsmark

Oslo Files on Defence and Security aims to provide a flexible forum for studies within the fields of activity of the Norwegian Institute for Defence Studies. All views, assessments and conclusions which appear in this publication are the author's own.

Editor: Anna Therese Klingstedt

Ingjald Tveiten

Allierte forsterkninger og øvelser i Norge 2000–2014

Hvor godt er vi forberedt?

FORFATTEREN

Ingjald Tveiten (f. 1975) er oberstløytnant i Hæren og ansatt ved Hærens våpenskole. Han har erfaring fra Kosovo og Afghanistan og fra en rekke operative stillinger innenfor logistikk i Hæren. Tveiten er utdannet ved Hærens krigsskole (1998-2000), og har en mastergrad i militære studier ved Forsvarets høyskole fra 2014 samt utdanning innen logistikk og ledelse ved sivile og militære høyskoler. Denne studien bygger på hans masteroppgave.

ENGLISH SUMMARY

In this study, Tveiten examines the development of Host Nation Support (HNS) in Norway from 2000 to 2014, and how HNS is perceived to affect relations between Norway and its allies. Norway has a long history of providing HNS in connection with allied exercises and training in the country. The support in itself, and the standard of support rendered, are both essential to facilitate an allied presence during peace, conflict and war. It is therefore interesting to look at how HNS in Norway has developed within this time frame, and what role HNS actually plays.

The analysis proceeds in two steps. First, the study describes the HNS system in Norway and its development between 2000 and 2014. This development is described on the basis of four dimensions: formal framework, priorities, organisation, and actual use, and primarily with the help of document studies. Second, the study discusses the impact of HNS on relations between Norway and its allies. This part is based on interviews with key personnel in Norway, the US, the UK and the Netherlands. Finally, the two approaches are compared in order to analyse any links between them.

Tveiten shows the rhetoric versus practice concerning the importance of HNS in Norway. He also explains the Norwegian and allied perspectives on the importance of HNS.

INSTITUTT FOR FORSVARSSTUDIER Norwegian Institute for Defence Studies

ISSN 1504-6753

© Norwegian Institute for Defence Studies info@ifs.mil.no – ifs.forsvaret.no

INNHold

INNLEDNING	5
FORMELLE RAMMER FOR HNS I NORGE	13
POLITISKE OG ØKONOMISKE PRIORITERINGER	25
ORGANISERING AV HNS I NORGE	33
FAKTISK ALLIERT BRUK AV NORSK HNS	39
KONKLUSJON	47
LITTERATUR OG DOKUMENTER	53

FORKORTELSER

ACSA	Acquisition and Cross-Servicing Agreement
ATS	alliert treningscenter
CAST	Canadian Air-Sea Transportable
COB	Collocated Operating Bases
EBA	eiendom, bygg og anlegg
EURCOM	(US) European Command
FD	Forsvarsdepartementet
FLO	Forsvarets logistikkorganisasjon
FOH	Forsvarets operative hovedkvarter (2009-)
FOHK	Fellesoperativt hovedkvarter (2001-2009)
FSJ	Forsvarssjefen
HNS	Host Nation Support
IVB	iverksettelsesbrev
JIA	Joint Implementation Agreement
JWC	Joint Warfare Center
K2	kommando og kontroll
LDKN	Landsdelskommando Nord-Norge
LDKS	Landsdelskommando Sør-Norge
MCPP-N	Marine Corps Pre-Positioning Program Norway
MEB	Marine Expeditionary Brigade
MOA	Memorandum of Agreement
MOU	Memorandum of Understanding
NALMEB	Norwegian Air Landed Marine Expeditionary Brigade
Nato	North Atlantic Treaty Organization
RSOM	Reception Staging Onward Movement
SHAPE	Supreme Headquarters Allied Powers Europe
SOFA	Standard of Forces Agreement
TA	Technical Agreement
USMC	United States Marine Corps
Vbn	Vertslandsstøttebataljon

Innledning

Forsvaret av Norge er i stor grad basert på en forutsetning om at Nato vil komme støttende til ved et eventuelt angrep. USA har lenge vært tett knyttet til forsterkning av Norge gjennom bilaterale avtaler om forhåndslagring av materiell. For å kunne legge forholdene til rette for andre nasjoners øving i og forsterkning til Norge, er det etablert et system for vertslandsstøtte eller Host Nation Support (HNS). Støtten baserer seg på en blanding av militære og sivile ressurser som skal tilrettelegge for alliert tilstedeværelse i Norge i fred, krise og krig.

HNS-oppdraget er blant annet formalisert gjennom langtidsplanen for perioden 2013-16 (Prop. 73 S), der det fastslås at Forsvaret skal "avverge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser med nasjonale ressurser, herunder legge til rette for alliert engasjement om nødvendig" (Prop. 73 S (2011-2012), 14-15). HNS har tradisjonelt vært viktig for Norge. Den påvirker om, og ikke minst hvor hurtig, en eventuelle alliert forsterkning av Norge blir effektiv.

Den siste tidens utvikling gir HNS fornyet og forsterket aktualitet, ifølge Ekspertgruppen for forsvaret av Norge. Russland har vist både vilje og evne til å bruke makt i en kombinasjon av militære, sivile, politiske og økonomiske virkemidler for å fremme sine interesser. Ekspertgruppen fremhever videre at det er avgjørende for Norge å internasjonalisere en eventuell konflikt så tidlig som mulig i form av alliert bistand. Da er det nødvendig med "et detaljert planverk, tilgang til baser med forhåndslagret materiell og norsk støtte til avdelinger" (FD 2015, 33, 64). Strategisk er alliert tilstedeværelse viktig for Norge siden den har en avskrekkende effekt overfor Russland, noe som forsterkes ved jevnlig demonstrasjoner av allierte styrkers faktiske evne til å gjennomføre operasjoner i Norge. Det er dessuten viktig for Norge at allierte styrker over og trener i Norge og blir kjent med og i stand til å beherske norsk topografi og klima (Prop. 48 (2007-2008), 38). Fra et alliert perspektiv har øving og trening i Norge først og fremst et praktisk formål: å skape gode soldater og avdelinger. Deretter tjener det en politisk hensikt: å avskrekke og vise solidaritet.

Etter en periode med lav alliert interesse for å øve og trene i Norge, er inntrykket at den nå er stigende. Dette kan ha sammenheng med utviklingen i Russland, at Nato i stor grad har trukket seg ut av Afghanistan, samt at mange grunnleggende kunnskaper om konvensjonell krigføring er i ferd med å forsvinne (Ejfestad 2014). Allierte soldater har, som følge av Afghanistan-konflikten i liten grad trent konvensjonell krigføring i større forband, men i hovedsak opprørsbekjempelse i mindre forband. Endringer i treningsbehovet kan danne grunnlag for en økt alliert tilstedeværelse i Norge i tiden fremover.

Kvalitet og pris er blitt viktige faktorer for allierte styrkers valg av øvingsområde, og Norge må yte HNS som er tilstrekkelig billig og med høy nok kvalitet til å være konkurransedyktig med andre aktuelle øvingsområder, som eksempelvis Romania, Sverige og Skottland (Skuse 2014). Ut over den praktiske støtten og tilretteleggingen som ytes til allierte ved øvelser og trening i Norge, er det inngått avtaler med allierte om forhåndslagring av materiell. Marine Corps Pre-Positioning Program – Norway (MCPN) er det klart mest omfattende. Programmet omfatter både lagring, vedlikehold og tilrettelegging for bruk av materiellet tilhørende US Marine Corps, og er på mange vis det viktigste elementet i norsk HNS. MCPN er derfor sentralt når vi i denne studien skal se på hvordan utviklingen av norsk vertslandsstøtte (HNS) har vært i perioden 2000–2014, og hvilken betydning HNS har for Norges forhold til våre nære allierte.

Forsvaret har i perioden fra årtusenskiftet og frem til i dag gjennomgått omfattende endringer. Det er sannsynlig at omstillingen fra et invasjonsforsvar til et innsatsforsvar også har påvirket hvordan norske myndigheter vurderer HNS. Viktige spørsmål er i hvilken grad norske myndigheter oppfatter at HNS har betydning og hvor stor vekt våre allierte tillegger kvaliteten på tilgjengelig norsk infrastruktur og kostnadsnivå i sine beslutninger om å øve og trene i Norge.

For å få en bedre forståelse for utviklingen av HNS i perioden, ser vi på hvordan flere aspekter ved HNS varierer over tid:

1. *Offentlige avtaler og føringer* utgjør de formelle rammene for HNS i Norge. De omfatter blant annet Nato-dokumenter, nasjonale føringer og avtaler inngått mellom Norge og én eller flere andre allierte. Har det vært en utvikling i de formelle rammene HNS i Norge må operere innenfor?
2. *Prioriteringer*, det vil si politisk fokus og økonomiske tildelinger, sier noe om statusen til HNS i perioden. Hvor ofte begrepet er brukt i offentlige sammenhenger sier noe om det politiske fokuset. De økonomiske ressursene norske myndigheter har vært villige til å bruke på HNS sier noe om temaet har vært prioritert og hvordan prioriteringene eventuelt har endret seg.
3. Ved å se på *organisering* kartlegger vi hvilke avdelinger som er dedikert til HNS og hvordan de har utviklet seg. Eventuelle endringer i kommando og kontroll kan også si noe om utviklingen av HNS. Har HNS endret seg i takt med Forsvaret ellers, eller er det avvik?

4. Vi ser også på *faktisk bruk*, altså daglig understøttelse i form av MCPPP-N til amerikanske operasjoner utenfor Norge, og bruken av HNS-ressurser i forbindelse med utenlandsk øving og trening i Norge.

Et gjennomgående og underliggende tema er hvordan norske myndigheter oppfatter HNS' strategiske og militære betydning for, og påvirkning på, våre nærmeste allierte.

AVGRENSNING AV TEMAET

Vi ser på HNS som gjennomføres i og av Norge og fokuserer dermed ikke på norsk bruk av HNS i forbindelse med øvelser og operasjoner utenfor landets grenser. Dessuten er vi opptatt av å se på den delen av HNS som finner sted innenfor Forsvarets militære rammer, særlig den støtten som ytes til landstyrker siden den er mest omfattende. Marinstyrker får stort sett behovene dekket om bord på sine fartøyer og må i mindre grad trekke på HNS-ressurser ved trening og øving i Norge. Luftstyrker trekker i høy grad på ressursene til basen de opererer ut fra og krever lite utover vanlig drift. HNS omfatter enkelte sivile ressurser, men de er ikke sentrale for konseptet. Noen systemer for HNS er imidlertid også etablert i sivil sektor, blant annet av Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) i form av for eksempel samarbeidsavtaler innenfor rammen av Barentssamarbeidet (Barenstinfo.fi. 2008). Signatarene vil etter denne avtalen bidra med nødvendige ressurser for å bistå et annet land i kriseinnsatsoperasjoner. Vi ser også bort fra HNS som i dag ytes til Joint Warfare Center (JWC) og til Joint Headquarters North frem til 2003 (Joint Warfare Center 2014). Den har i all hovedsak dreid seg om understøttelse av en fast installasjon og tilhørende personell.

NOEN SENTRALE DEFINISJONER

Det norske ordet for Host Nation Support (HNS) er vertslandsstøtte, men HNS er et mer kjent og innarbeidet begrep i Forsvaret. Vi bruker derfor den engelske forkortelsen. Natos definisjon av HNS lyder som følger:

Civil and military assistance rendered in peace, crisis or war by a host nation to NATO and/or other forces and NATO organizations which are located on, operating on/from, or in transit through the host nation's territory (NATO 2013a, 2-H-4-5).

I sin studie av multinasjonalt logistikk og internasjonalt samarbeid omtaler Frank Brundtland Steder og Geir Kvitrud (2010: 19) HNS som det å legge til rette for å "motta, samle og deployere videre" utenlandske styrker i et operasjonsområde i form av "materiell, varer og tjenester samt områdesikring og administrativ støtte etter avtale". Denne beskrivelsen blir i overkant enkel, da den i for stor grad ser bort fra videre understøttelse av utenlandske enheter også etter at disse er klargjort og deployert til et operasjonsom-

råde. Det er hovedoppgaven til Vertslandsstøttebataljonen (Vbn) å tilrettelegge for og understøtte utenlandske enheter i Norge, også i forbindelse med operasjoner. Hensikten med HNS er å redusere det logistiske fotavtrykket og få et mest mulig kostnadseffektivt styrkebidrag. HNS vil med andre ord kunne redusere behovet for det besøkende landet å stille med egen logistikk for å understøtte egne styrker og/eller inngå egne avtaler om dette (NATO, 2005b, 1-3).

Omfanget av HNS, som vi bruker som utgangspunkt for diskusjonen, er i tråd med definisjonen i retningslinjene for logistikk i forsvarssektoren: "HNS kan inkludere alle typer varer og tjenester" (FD, 2010, 20).

Vbn er en logistikkbataljon designet og dedikert til HNS. Den tilrettelegger og støtter primært det amerikanske marinekorpset (USMC) og sekundært andre utenlandske styrker under øvelser og operasjoner i Norge. Avdelingen settes opp og klargjøres av Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO) og "forutsettes å skaffe eller formidle mulige leverandører til etterspurte ressurser i samsvar med behov fra utenlandske styrker og i henhold til inngåtte avtaler" (FLO, 2013, 14).

Marine Corps Pre-Positioning Program – Norway (MCPN) er forhåndslagring og vedlikehold av materiell til en ekspedisjonær marineinfanteribrigade, formalisert i en avtale mellom USA og Norge. MCPN omfatter kontinuerlig understøttelse i form av daglig vedlikehold av materiell og infrastruktur og er sentral for norsk HNS. Lagringen og alt den innebærer er i Norge formalisert gjennom to stortingsproposisjoner: St.prp. nr. 61 (1980–81) og St.prp. nr. 77 (2005–2006). Avtalen "anses å være av særlig stor viktighet ..." (Prop. 77 (2005–2006), 1) og en indikasjon på USAs vilje til å binde styrker og materiell for å forsterke Norge militært ved behov.

KILDER TIL KUNNSKAP OM UTVIKLINGEN AV HNS

Vi kan følge utviklingen av HNS i offentlige dokumenter, statistiske data og rapporter, fra blant annet bokverket *Norsk forsvarshistorie* (bind 1–4, 2000–2004) og nettstedet regjeringen.no, samt til dels i graderte kilder. I de tilfellene hvor det henvises til graderte dokumenter, er det innhentet godkjenning fra dokumentets eier.

Det er flere utfordringer ved HNS som tema. Det er i svært liten grad skrevet noe om HNS tidligere, og det er derfor lite forskning å støtte seg til. Manglende rapportering er et annet problem. Det har ført til knapphet på tilgjengelig og pålitelig tallmateriale som blant annet viser hvor mye HNS ble prioritert i perioden 2000–2014. Til tross for mange feilkilder gir tallene likevel en indikasjon på hvordan utviklingen har vært.

Uttalelser i pressemeldinger, taler, veiledninger, brosjyrer og nyhetsarkiv som er gjengitt på regjeringens eller departementenes offisielle nettsider sier noe om variasjonen i politisk prioritering.

Det er bare til en viss grad mulig å dokumentere betydningen av HNS over tid. Derfor har i tillegg representanter for det militærpolitiske nivået i Norge blitt intervjuet. Andre respondenter er forsvarsattacheer, eller tilsvarende, fra USA, Storbritannia og Nederland,

de av våre allierte som øver og trener mest i Norge og dermed er de største brukerne av norsk HNS. Dessuten er det brukt informasjon fra respondenter som arbeider på ulike nivåer i Forsvaret.

HISTORISK UTVIKLING FREM TIL ÅR 2000

Utviklingen av Host Nation Support (HNS) fra andre verdenskrig og frem til i dag henger naturlig sammen med utviklingen og organiseringen av Forsvaret, og ikke minst den norske tilnærmingen til Nato og utenlandsk tilstedeværelse i Norge. Norsk sikkerhetspolitikk har i denne perioden vært en balanse mellom avskrekking og beroligelse mot Sovjetunionen på den ene siden og invitasjon, integrasjon og avskjerming mot Nato og USA på den andre siden (Børresen, Gjeseth, & Tamnes 2004, 47).

Hensikten med norsk forsvarsinnsats, herunder medlemskapet i Nato, har siden andre verdenskrig vært å unngå krig. Det nasjonale forsvaret skulle være tilstrekkelig stort og øvet til å holde ut mot en invasjon inntil hjelpen kom i form av Nato med USA i spissen. For å øke sannsynligheten for at allierte styrker faktisk kom hvis det ble behov for dem, ble det forhåndslagret alliert materiell og utstyr i Norge fra 1950-tallet (Prop. 61 (1980-81), 2). For å gi hjelpen ytterligere troverdighet, ble det på 70- og 80-tallet øremerket allierte avdelinger til forsvaret av Norge. Avdelingene skulle etter ankomst understøttes av norske enheter. Før den tid hadde det i svært liten grad vært styrker dedikerte til Norge, som bare var ett av flere mulige innsatsområder (Skogrand 2004, 186). En av forutsetningene for at de allierte styrkene skulle bli hurtigst mulig klar til innsats, var etableringen av blant annet Host Nation Support i form av bilaterale avtaler mellom vertslandet Norge og bidragsytende land (Børresen et al. 2004, 66).

Med sin strategiske plassering og grense til Russland fikk Norge økt oppmerksomhet gjennom den kalde krigen. Det resulterte i første omgang i en omfattende utbygging av alliert infrastruktur i form av ulike lagre, havner, flyplasser og kommando- og kontrollsystemer i regi av Natos infrastrukturprogram. Norge var i all hovedsak nettomottaker av allierte midler til programmet frem til tidlig på 1990-tallet (Skogrand 2004, 205). Etter hvert ble også store allierte styrker dedikert til forsvaret av Norge. På det meste talte de over 50 000 mann og over 700 jagerfly (Børresen et al. 2004, 46-47). I mange tilfeller ville det ta lang tid å flytte disse styrkene med tilhørende materiell til Norge hvis et behov oppstod. For å korte ned forflytningstiden ble det derfor fra midten av 70-tallet inngått et sett med avtaler om blant annet forhåndslagring av materiell. De omfatter blant annet COB-avtalen (1974), CAST-avtalen (1976), en avtale om forhåndslagring av beltevogner for britiske marineinfanterister i Nord-Norge fra 1979 (Prop. 61 (1980-81), 2) og en tilsvarende avtale med Nederland fra 1982 (MOU oversnow NLD-NOR, 1995).

Invictus-avtalen fra 1971, en rammeavtale om blant annet forhåndslagring av forsyninger for Natos atlantehavsflåte, kom i tillegg (FD, 1996). Konkrete ordninger, som for eksempel Navy Fleet Hospital-avtalen (1987), ble formalisert i form av vedlegg til Invictus.

Collocated Operating Bases (COB)-programmet omfattet lagring av materiell og drivstoff ved norske flystasjoner og skulle sikre "at nødvendig bakkemateriell og drivstoff for amerikanske flystyrker er tilgjengelig i en tidlig fase av krise/krig" (Prop. 73 (1997-1998), pkt. 3). Opprinnelig ble fem norske flyplasser utpekt til å motta hver sin amerikanske jagerflyskvadron. Antall flyplasser økte til ni i 1976, for deretter å bli gradvis redusert. Programmet omfattet i 1986 planer om utplassering av 170 jagerfly fordelt på åtte flyplasser, med 1000 bakkemannskaper på hver flyplass, i tilfelle krise eller krig (Børresen et al. 2004, 58). Til tross for at USA så for seg å redusere omfanget av flyplasser til kun to, klarte Norge å forhindre kutt gjennom reforhandlinger av avtalen i 1994. Resultatet var at fem flyplasser ble beholdt mot at Norge påtok seg en større del av kostnadene forbundet med drift og vedlikehold av utstyret og beholdningene (Børresen et al. 2004, 152). COB- og Navy Fleet Hospital-avtalen, som fortsatt står ved lag, omfattet både forhåndslagring av materiell og opprettelse av infrastruktur gjennom Natos infrastrukturprogram. Det samme gjelder avtalene om forhåndslagringen av materiell til det britiske og nederlandske marineinfanteriet.

Avtalen om Canadian Air-Sea Transportable Brigade (CAST-avtalen) var en avtale om forhåndslagring av det tyngre utstyret for en mindre del av en canadisk brigadestørrelse i Nord-Norge. Den ble avviklet med virkning fra 1988 som følge av at canadierne konsentrerte sitt styrkebidrag til sentralfronten, den mulige fronten i Sentral-Europa i forbindelse med et angrep fra Sovjetunionen (Børresen et al. 2004, 62). Som erstatning for CAST ble NATO Composite Force (NCF) etablert, hvor det ble inngått avtaler om forhåndslagring av utstyr til en canadisk (senere tysk) og en amerikansk artilleribataljon i Nord-Norge. I tillegg hadde Norge i 1960- og 70-årene inngått avtaler med en rekke allierte land om forhåndslagring av drivstoff, ammunisjon og reservedeler ved norske sjø- og luftforsvarsbaser. De var knyttet til ordninger om overføring og understøttelse av fly og fartøy i tilfelle krig. Avtaler ble inngått med USA, Storbritannia, Nederland, Canada og Forbundsrepublikken Tyskland (Prop. 61 (1980-81), 2). Forhåndslagringen av materiell toppet seg i 1981, da Norwegian Air Landed Marine Expeditionary Brigade (NALMEB)-avtalen ble inngått. NALMEB-programmet omfattet forhåndslagring og forsterkning av Norge og ble formalisert den 8. juni 1981 i form av en rammeavtale mellom USA og Norge. Avtalen var hensiktsmessig for begge parter og har vært "et håndfast bevis på amerikansk vilje og evne til å bidra til forsvar av Norge i krise og krig, og [...] et konkret uttrykk for Norges tette sikkerhets- og forsvarspolitiske samarbeid med USA" (Prop. 77 (2005-2006), 1). Norge fikk en dedikert forsterkningsstyrke som kunne settes opp på relativt kort tid, og USA fikk lagret materiell i Norge som kunne brukes i forbindelse med øvelser og eventuelle operasjoner i Norge. Det var en omfattende avtale om forhåndslagring av det tunge utstyret til en amerikansk marineinfanteribrigade i Trøndelag. Styrken talte rundt 13 000 mann, inkludert fly- og helikopterkapasitet, og lagringen av materiell gjorde at avdelingen kunne være klar til operasjoner i Norge i løpet av betraktelig kortere tid enn tidligere. For å understøtte denne avdelingen ble det satt opp en HNS-bataljon i

Trøndelag som ville følge NALMEB til Nord-Norge (Gjeseth 2011, 251). Det var sterk politisk motstand mot å plassere lageret i Nord-Norge, til tross for at det var området avdelingen var tiltenkt å settes inn i (Børresen et al. 2004, 58-63). Plasseringen i Midt-Norge må trolig sees i sammenheng med det norske fokuset på beroligelse, med andre ord ønsket om ikke å provosere Sovjetunionen unødige. Først mot slutten av den kalde krigen var forberedelsene til alliert forsterkning i form av operative avdelinger, infrastruktur og forhåndslagring av materiell ferdigstilt (Børresen et al. 2004, 65). Den totale verdien av denne infrastrukturen, i form av flyplasser, kaier, ammunisjonslagre, drivstoffanlegg og ulike typer sambandsinstallasjoner var i 1995 på nesten 33 milliarder 1995-kroner. I tillegg var det i 1990 lagret eller planlagt overført til Norge materiell til en verdi av nesten 30 milliarder 1990-kroner (Børresen et al. 2004, 66).

I og med at basepolitikken forhindret etablering av utenlandske baser i Norge i fredstid, kan forhåndslagring av materiellet ansees som en måte å utnytte det mulighetsrommet man hadde. Basepolitikken stilte krav til HNS i form av lagring, drift og vedlikehold av det aktuelle materiellet og infrastrukturen. Skulle våre allierte ivarettatt slike tjenester selv, kunne det medført behov for at de etablerte en base i en eller annen form, noe som var uaktuelt fra et norsk ståsted. Som et resultat av beslutningen om utvikling av ny styrkestruktur og forsterkningskonsept i Nato i 1991, der alliansen ikke lenger rettet seg inn mot en spesifikk motstander, gikk man bort fra pre-definerte innsettingsområder og -situasjoner. Den nye sikkerhetspolitiske situasjonen førte til en reduksjon av forhåndslagre i Norge fra 1994 og utover 1990-tallet. Til tross for planer om omfattende reduksjoner i antall COB-baser og NALMEB-materiell, klarte Norge å beholde brorparten mot å påta seg en større andel av kostnadene forbundet med vedlikehold og lagring (Børresen et al. 2004, 152). Dette medførte at Norge fikk et løpende HNS-ansvar for materiellet.

I tillegg til den omfattende investeringen i infrastruktur i Norge, spesielt i perioden fra 1970 og frem til den kalde krigens slutt, var alliert trenings- og øvingsaktivitet i Norge av stor sikkerhetspolitisk betydning (Børresen et al. 2004, 97). Treningen foregikk med base i garnison og utviklet styrkenes evner og kapasiteter. De ble deretter testet under øvelser sammensatt over tid utenfor garnison, gjerne sammen med andre avdelinger. Norge med sin topografi og klima var et yndet øvingsområde for vintertrening og skiinstruksjon, og i store deler av 70-tallet trente og øvet i underkant av 4000 alliert personell årlig (Børresen et al. 2004, 97). Den tiltagende spenningen mellom øst og vest og nordområdenes økte betydning, gjorde at omfanget steg eksponentielt mot slutten av 1970-tallet og utover 80-tallet. Det førte til at Norges HNS-kapasitet, i form av støtteapparat, øvingsområder og forlegningskapasitet, ble svært belastet utover 80-tallet (Børresen et al. 2004, 97). I tillegg kom omfattende nasjonal øving og trening, som til en viss grad trakk på de samme ressursene.

Omfanget av alliert trening (utvikling og vedlikehold), stort sett av britiske styrker, var i 1983 økt til over 10 000 mann årlig og gikk ut over Forsvarets egne muligheter til å trene. Derfor ble den britiske vintertreningen begrenset til 5000 mann som skulle

spres geografisk og i tid for å redusere belastningen på lokalsamfunn og sivil og militær infrastruktur. Det totale omfanget av alliert trening lå i perioden 1983-1998 på mellom 7000 og 12 500 mann årlig, for deretter å falle til 4000 mann i år 2000 (Børresen et al. 2004, 98-99). Reduksjonen kom som følge av reduserte forsvarsbudsjetter i mange land, samt et større fokus på pågående operasjoner og øvelser rettet mot krisehåndtering og lavintensitetskonflikter (Børresen et al. 2004, 154-156).

På grunn av den norske avskjermingspolitikken ble de allierte øvelsene (simulerte operasjoner, blant annet for å teste resultatet av treningen) desto viktigere for troverdigheten til Natos sikkerhetsgaranti (Børresen et al. 2004, 115). De store Nato-øvelsene ga Norge god HNS-erfaring i form av å drive det man i Nato kaller "reception, staging, onward movement" (RSOM) for allierte forsterkninger. Det norske HNS-apparatet ble således godt trent i å motta og organisere innsetting av disse styrkene i aktuelle innsatsområder.

Omfanget av allierte øvelser i Norge økte på lik linje med alliert trening ut over 1970-tallet og nådde toppen på midten av 80-tallet, hvor det totalt kunne være nesten 30 000 mann på besøk i løpet av året (Børresen et al. 2004, 100). Til tross for iherdig innsats fra norske myndigheter sank alliert deltakelse på øvelser i Norge drastisk utover på 1990-tallet, noe som førte til at Norge i større grad fokuserte på alliert trening og øvelser innenfor Partnership for Peace (PfP)-samarbeidet (Børresen et al. 2004, 154). Til tross for skjerpet konkurranse på tilbudssiden klarte Norge å selge seg inn som et yndet land å trene i, mye på grunn av lang vertslandserfaring, egnet klima og topografi og vilje til å yte vesentlige økonomiske bidrag. Kapasiteten ble sikret gjennom opprettelsen av allierte treningsentre (ATS) på Bømoen på Voss og Åsegarden i Harstad, i kombinasjon med Evenes flystasjon (Børresen et al. 2004, 158). I tillegg fikk Steinkjersannan i Steinkjer også status som ATS.

DEN VIDERE UTVIKLINGEN AV HNS 2000-2014

I løpet av 1990-tallet falt den tidligere så sterke interessen gradvis som følge av den kalde krigens slutt samt en kombinasjon av reduserte budsjetter og nye fokusområder hos våre allierte. Det norske forsvaret fikk også nye utfordringer fra årtusenskiftet i form av en gjennomgående omstilling fra invasjonsforsvar til innsatsforsvar. Den ga seg utslag i omfattende reduksjoner i hele organisasjonen og var på mange vis et brudd med det forsvaret som hadde eksistert under den kalde krigen. Det er derfor naturlig å sette et skille ved årtusenskiftet og konsentrere seg om utviklingen som fulgte.

I de neste kapitlene ser vi spesifikt på utviklingen av HNS i årene 2000-2014. To sentrale spørsmål er hvordan norske myndigheter oppfatter den strategiske og militære betydningen av HNS, og hvilken rolle norsk infrastruktur og kostnadsnivå spiller i forholdet til våre allierte. Gjennomgangen bygger på det vi finner av formelle rammer, prioritering, organisering og faktisk bruk. Til slutt diskuteres flere funn, blant annet det tilsynelatende paradoksale i våre alliertes vedvarende iver etter å øve og trene i Norge, til tross for den svært varierende interessen norske myndigheter har vist for å støtte dem.

Formelle rammer for HNS i Norge

De formelle rammene for HNS settes av bindende Nato-dokumenter og -avtaler, spesi-
fikke avtaler inngått mellom Norge og en annen alliert om HNS og eventuelle andre avta-
ler der Norge påtar seg varierende grad av understøttelse av annet lands aktivitet i Norge.

I tillegg kommer nasjonalt regulerende dokumenter fra ulike nivåer i og utenfor
Forsvaret. De gir føringer for omfanget av HNS i Norge, dedikerte avdelinger og hvem
som har hvilke oppdrag i forbindelse med HNS.

I hvilken grad og hvordan disse dokumentene og avtalene ble oppdatert, gir en in-
dikasjon på om HNS ble vektlagt og dermed prioritert i perioden eller ikke. De danner
grunnlaget for å vurdere om det har vært en utvikling, og hvordan den i så tilfelle har vært.

NATO-DOKUMENTER

Det øverste nivået i Natos doktrinehierarki innen HNS er MC 334 - *NATO Principles and Policies for Host Nation Support* (HNS) som ble godkjent av Det nordatlantiske rådet (NAC) for første gang i 1994. Dokumentet gir Natos generelle strategiske retningslin-
jer for HNS og skal danne grunnlaget for Natos og de enkelte nasjonenes konsept- og
strukturutvikling innen HNS (NATO 2005b, 1-2). Dokumentet definerer partenes an-
svar i forbindelse med HNS, sammenhengen mellom retningslinjer for HNS-planlegging
og faktisk utførelse og forholdet til sivil-militære operasjoner (NATO 2005b, 1-3).
Dokumentet er revidert to ganger, i 2000 (MC 334/1) og 2004 (MC 334/2), begge
gangene basert på erfaringer fra ulike typer Nato-operasjoner. Dokumentet slår fast at
HNS skal benyttes dersom det er tilgjengelig og hensiktsmessig. Det oppfordrer til fel-
les utnyttelse av HNS-ressurser, men presiserer samtidig at det er et nasjonalt ansvar å
sørge for tilstrekkelig logistikkstøtte til egne styrker (NATO 2005b, 1-4). Det er således
ikke et krav at HNS skal benyttes, men en anmodning om størst mulig grad av samarbeid
mellom allierte styrker. I tillegg til MC 334 er det flere MC-dokumenter som i større

eller mindre grad gir retningslinjer som kan påvirke utformingen av HNS. Vi vil ikke gå nærmere inn på innholdet, da MC 334 uansett ansees som det mest relevante i forbindelse med HNS.

De ulike dokumentene og dokumenttypene bygger på hverandre. MC-dokumentene gir overordnede retningslinjer som brytes videre ned i detalj i Allied Joint Publications (AJP)-serien. AJP-1 *Allied Joint Doctrine* danner overbygningen for resterende dokumenter i AJP-serien. AJP-4 *Allied Joint Logistic Doctrine* kom ut 2003 og er på mange måter kjernen i Natos logistikkdoctriner. Den gir detaljerte retningslinjer for logistikk, med fokus på operasjonelt nivå (NATO 2003, 1-1). Dokumentet ble oppdatert i 2009. Til støtte for AJP-4 er det etablert et sett med støttedokumenter som beskriver doktriner og tilnæringer for ulike elementer av logistikkfunksjonen, for eksempel AJP-4.5 *Allied Joint Host Nation Support Doctrine and Procedures* og AJP-4.9 *Modes of Multinational Logistics Support*. De beskriver fagområdet utfyllende og angir retningslinjer for hvordan oppgaver knyttet til fagområdet skal løses og av hvem.

AJP-4.5(B) fra 2013 er en revidert utgave av 4-5(A) fra 2005 og er det dokumentet som i størst grad beskriver hvordan HNS kan bidra til optimal bruk av tid og ressurser. Det oppfordrer blant annet til inngåelse av en stående HNS Memorandum of Understanding (MOU) som gjelder alle Nato-ledede militære aktiviteter (NATO 2013b, 1-5). Dokumentet beskriver videre vertsnasjonens ansvar og skal sikre at sivile myndigheter og militæret koordinerer og samarbeider optimalt slik at de begrensede HNS-ressursene utnyttes på best mulig måte (NATO 2013b, 2-5).

Lengre ned i hierarkiet finner man Allied Logistic Publications (ALP)-serien for de enkelte komponentene i HNS og på bunnen mer detaljerte direktiver og retningslinjer innenfor spesifikke områder av logistikken.

For å øke bevisstgjøringen hos det enkelte medlemsland og medlemslandene imellom, inviterte Nato alle medlemslandene til å melde inn sine HNS-kapasiteter til en HNS-katalog. Formålet var å lage et grunnlag for generisk planlegging, mer ustrakt bruk av HNS medlemslandene imellom og en oversikt over hva de enkelte land hadde tilgjengelig hvis ulike behov skulle oppstå (NATO 1997, pkt 1210). Det medførte at Forsvaret i 2005 fikk i oppdrag å utvikle og vedlikeholde en Host Nation Support Capability Catalogue (FD 2004, 17). Oppdraget ble gitt Sjef Forsvarets operative hovedkvarter (FOHK) og oppgavene fordelt mellom FOHK, Landsdelskommando Nord-Norge (LDKN) og Landsdelskommando Sør-Norge (LDKS). De to landsdelskommandoene skulle samle inn og FOHK sammenfatte informasjonen. Datamaterialet ble levert fra LDKN til FOHK i 2007-2008 for ferdigstilling. Den ble trolig aldri fullført, hovedsakelig grunnet kapasitetsproblemer ved hovedkvarteret, og dataene er derfor ikke oppdatert siden 2007 (Åseng 2014). Den manglende oppdateringen kan også henge sammen med amerikansk motvilje mot etableringen av en slik database, og det kan igjen ha påvirket Natos ambisjoner (NATO 2005a, iv). HNS Capability Catalogue nevnes overhodet ikke

i 2013-utgaven av AJP 4-5 og forsterker inntrykket av at det har vært liten interesse for prosjektet i Nato.

NATO Logistics Handbook har et dedikert kapittel om HNS, men en håndbok har ikke samme autoritet som de ovennevnte dokumentene. På den andre siden oppdateres håndboken fortløpende og kan dermed gi et godt bilde av tilnærmingen til HNS som til enhver tid gjelder i Nato. Gjeldende utgave ble utgitt i 2012 og erstattet 2007-utgaven.

Etter alt å dømme har det ikke vært endringer av betydning i Nato-dokumentene som ga føringer for HNS mellom 2000 og 2014. Unntaket er innføringen av Joint Logistics Support Group (JLSG) som et eget ledelses- og koordineringselement for Nato-operasjoner. I forbindelse med en eventuell Nato-operasjon i Norge vil JLSG spille en viktig rolle i koordineringen av logistikkflyten, herunder HNS som ytes av Norge. Innføringen av JLSG vil likevel ikke påvirke HNS i Norge i det daglige. Det har også vært gjort andre endringer i de ulike Nato-dokumentene, særlig på begynnelsen og slutten av perioden vi ser på. Disse justeringene har tilsynelatende ikke hatt avgjørende betydning for HNS i Norge.

NORSKE DOKUMENTER

Ulike stortingsproposisjoner, spesielt de som handler om langtidsplanene for Forsvaret, presiserer i større eller mindre grad betydningen av vertslandsstøtte til allierte i Norge. Prop. 73 S sier blant annet:

Som en del av alliansesamarbeidet har allierte styrker i mange tiår trent og deltatt i øvelser i Norge, spesielt i Nord-Norge. Et viktig moment er å sikre at allierte kjenner forholdene i Norge dersom det skulle oppstå en situasjon som krever innsetting av allierte styrker. Øving av vertslandsstøtte og mottak av allierte forsterkninger står sentralt. [...] Som del av Forsvarets bidrag til regjeringens nordområdesatsing vil regjeringen legge til rette for alliert deltakelse i øving og trening i Nord-Norge også i fremtiden. Norge vil i størst mulig grad søke å yte vertslandstøtte ved Nato-øvelser og allierte besøk, og det legges opp til at Forsvaret hvert år påtar seg vertslandstøtte for Nato-øvelse (Prop. 73 S (2011-2012), 56-57).

Ambisjonen om gjennomføre Nato-øvelse i Norge hvert år indikerer at Regjeringen mener vertslandsstøtte er viktig, og at HNS vil bli prioritert i perioden 2013-2016.

Regjeringen og Stortinget gir også i enkelte tilfeller føringer og retningslinjer for HNS i form av stortingsmeldinger og -proposisjoner. De beskriver i all hovedsak viktigheten av HNS i forhold til allierte, om enn i svært generelle ordelag. Unntaket har vært stortingsproposisjonen om amerikansk forhåndslagring, St.prp. nr. 77 (2005-2006). Den beskriver forhåndslagringen i detalj og hva den innebærer i form av HNS for Norge. Hvor ofte og mye HNS blir omtalt i regjerings- og stortingsdokumenter i årene 2000-2014 ser vi nærmere på i delen om prioriteringer.

Med utgangspunkt i langtidspanene (LTP) utgir Forsvarsdepartementet (FD) iverksettingsbrev (IVB) som gir oppdrag og beskriver i noe større detalj hvordan LTP er planlagt gjennomført i Forsvaret. IVB kan således gi mer spesifikke føringer for gjennomføring og omfanget av HNS i Norge den kommende langtidspanen. I årene 2000–2014 omfattet disse føringene primært størrelsen på og antallet dedikerte HNS-avdelinger i form av vertslandsstøttebataljoner, samt mer generelle utsagn om at alliert trening i Norge er viktig. Med utgangspunkt i iverksettingsbrevene kan Forsvaret utlede oppdrag om å understøtte utenlandske enheter med nødvendig HNS mens de er i Norge. Dokumentene fra Stortinget og regjeringen utgjør sammen med Nato-avtaler og -dokumenter det øverste nivået i det norske HNS-dokumenthierarkiet. Videre nedover i hierarkiet gir de ulike underliggende etatene og nivåene føringer for HNS i Norge som beskriver i større detalj hvordan aktiviteten gjennomføres og hvem som har ansvar for hva.

FD ga i 2010 for første gang ut sine *Retningslinjer for Logistikkvirksomheten i forsvarssektoren*, hvor departementet blant annet angir prinsippene for HNS i Norge. Formålet med HNS er ifølge FD å “sikre alliert støtte ved operasjoner og trening i Norge, eller for å ivareta gode relasjoner til andre nasjoner” (2010, 20). Dokumentet oppgir AJP 4.5 som retningsgivende for planprosessen og videre arbeid for å få nødvendige avtaler på plass. Samtidig presiserer det at norske rutiner og prosesser skal være styrende for utøvelsen av HNS i Norge.

FSJ Direktiv for operativ logistikk ble utgitt for første gang i 2009. Direktivet fastsetter felles prinsipper og enhetlige regler for forberedelser og gjennomføring av logistikkvirksomheten, herunder HNS, i forbindelse med operasjoner både innen- og utenfor landets grenser. Direktivet gir videre overordnede føringer i form av oppdrag til nivået under Forsvarssjefen. Sjefene på nivået under Forsvarssjefen gir i sin tur ut egne og utfyllende bestemmelser, planer og ordrer innen eget ansvarsområde (FSJ 2009, 4). Detaljene i direktivet er gradert.

FSJ Direktiv for logistikk ble utgitt i 2012 og definerer ansvaret til fagmyndigheten for logistikk i Forsvaret samt overordnede regler (FSJ 2012, 3). Direktivet angir ingen direkte føringer for HNS, men kan påvirke gjennom presiseringen av sjef FLOs ansvar for hele logistikkområdet, herunder mange av elementene som inngår i HNS.

De to sistnevnte dokumentene er nå revidert, slått sammen, og ble utgitt i 2014 som *Direktiv for logistikkvirksomheten*.

Sjef FLO, fagansvarlig for logistikk og HNS i Norge, har beskrevet hvordan vertslandsstøtte gjennomføres i *Konsept for logistikk i Forsvaret* som ble utgitt i 2013. Det er en revidering av *Logistikk- og støttekonsept for Forsvaret* som ble utgitt i 2004. Dagens logistikkkonsept beskriver de “overordnede prinsippene som skal ligge til grunn for utførelsen av logistikkaktiviteter i Forsvaret” og “spesielle forhold for ivaretagelsen av logistikk under styrkeproduksjon, herunder daglig virksomhet, beredskapsplanlegging og styrkeoppbygging samt under operasjoner i og utenfor Norge” (FLO 2013, 5). Konseptet pre-

siserer videre at det må sees i sammenheng med *FSJ Direktiv for logistikk* og *FSJ Direktiv for operativ logistikk*.

Disse tre dokumentene utfyller på mange måter hverandre, gir norske føringer for utførelsen av HNS i Norge og har alle blitt utviklet og/eller revidert på starten av 2000-tallet.

I tillegg til ovennevnte definerer *FSJ Direktiv for øvingsvirksomheten i Forsvaret* retningslinjer for utvikling og tilrettelegging av øvingsvirksomheten i Norge. Et vedlegg til direktivet beskriver generelle retningslinjer for hva Norge vil stille av HNS i forbindelse med alliert øving og trening i Norge (FSJ 2011). Detaljene er gradert.

I all hovedsak har altså dokumenter som gir føringer for HNS i Nato og Norge vært utviklet og/eller oppdatert sent i perioden 2000–2014. Dokumentene rydder på mange måter opp i ansvarsforhold og oppgaver forbundet med HNS i Norge og definerer dem. Spesielt fra 2009 og utover synes det som at det i Norge har vært fokus på å fastlegge og definere de enkeltes ansvar og oppgaver på både strategisk, operasjonelt og taktisk nivå.

AVTALER

En annen faktor vi bruker til å undersøke utviklingen av HNS i årene 2000–2014, er typen avtaler som ble inngått mellom to eller flere Nato-land. De bi- og multilaterale avtalene sier hva Norge forplikter seg til å levere til dem som deltar i trening, øvelser eller operasjoner i Norge. Detaljgraden i avtalene avhenger av nivået de inngås på. Øverst finner en Status of Forces Agreement (SOFA) som kan inneholde generelle retningslinjer for HNS fra vertslandet til det besøkende land eller Nato. Disse avtalene kan påvirke HNS og må tas hensyn til i utviklingen av mer detaljerte overenskomster om HNS (NATO 2005b, 1-4). NATO SOFA fra 19. juni 1951 definerer statusen til allierte styrker som opererer på annet alliert lands territorium. Avtalen danner dermed det overordnede rammeverket for omfanget av HNS som ytes til allierte (NATO, 1951). Ut fra denne inngås det en Memorandum of Understanding (MOU) på strategisk nivå, som beskriver den enkelte parts plikter og forståelse av temaene som avtalen behandler. Stortingsproposisjon nr. 77 (2005–2006) handler om en MOU mellom USA og Norge om forhåndslagringen av amerikansk materiell i Norge og den enkelte parts ansvar i denne sammenheng. På grunnlag av MOU-en vil det ofte bli inngått Technical Agreements (TA) på operasjonelt nivå mellom vertslandet og internasjonal styrkesjef eller kommando og eventuelle Joint Implementation Agreement (JIA) på taktisk nivå (FLO 2013, 14). For eksempel kan en vertsavdeling og en øvende avdeling inngå en JIA. Antallet detaljer vil være større i avtaler som skal implementeres på lavere nivåer. Basert på disse avtalene sender besøkende avdeling et spesifisert "statement of requirements" (SOR), som beskriver i detalj hva avdelingen selv bringer med til Norge, hvilke ytterligere behov den har, samt hva vertsavdeling eventuelt ikke kan stille med.

Per i dag eksisterer det et sett av ulike avtaler av varierende varighet som beskriver den HNS Norge forplikter seg til å stille til et annet land i forbindelse med øvelser, trening

og operasjoner i Norge. De omfatter alt fra overordnede bilaterale avtaler, som for eksempel MCPP-N avtalen, som reforhandles svært sjelden, til mer spesifikke, avgrensede og kortvarige avtaler som inngås i forbindelse med de ulike nasjoners trening og øving i Norge. Bilaterale avtaler vil gjerne være i form av en MOU, mens de enkelte spesifiserte HNS-arrangementene i forbindelse med øvelser og trening vil inngås i form av TA og/eller JIA.

NALMEB/MCPP-N-AVTALEN

Det har som nevnt vært forhåndslagret amerikansk materiell og ammunisjon i Norge siden 70-tallet, størsteparten som en del av Norwegian Air Landed Marine Expeditionary Brigade (NALMEB)-programmet (Prop. 77 (2005-2006), 1). Avtalen åpner i tillegg for omfattende amerikansk øvingsaktivitet i Norge, med mulige gevinster for begge parter. USA, og andre allierte som gjerne følger i kjølvannet, får økt kompetanse til å operere i Norge, og Forsvaret forbedrer sin kompetanse og evne til å samarbeide med allierte. De amerikanske forhåndslagrene ansees fortsatt som sentrale. De er nøkkelementer i det strategiske partnerskapet med USA og har stor sikkerhets- og forsvarspolitisk betydning for Norge (Prop. 77 (2005-2006), 3; FD 2015, 42).

På bakgrunn av sikkerhetspolitiske endringer ble avtalen reforhandlet i 2005, og NALMEB skiftet navn til Marine Corps Pre-Positioning Program - Norway (MCPP-N). Norge tok på seg et større ansvar enn tidligere som en følge av at amerikanerne på et tidspunkt vurderte å terminere hele avtalen. Avtalens strategiske betydning førte til at Norge strakk seg langt for å beholde den og aksepterte å dekke en større del av kostnadene. Kostnadene ble likevel vurdert som små i forhold til den strategiske gevinsten avtalen gir for Norge.

Den reforhandlede avtalen falt på mange punkter sammen med NALMEB, men fleksibiliteten i utnyttelsen av materiellet som ble lagret i Norge økte. Materiellet skulle nå kunne benyttes i både offensive og humanitære amerikanske operasjoner, innenfor og utenfor rammen av Nato og utenfor Norges grenser (Prop. 77 (2005-2006), 1-2). Den nye avtalen begrenset adgangen til lagring av kjernefysisk ammunisjon og sørget ellers for at Norges andre folkerettslige forpliktelser ble overholdt, men i praksis lempet norske myndigheter betydelig på restriksjonene for hva kunne lagres og at materiellet måtte ha en klar defensiv karakter. Materielt lagret i Norge har siden 2000 blant annet blitt brukt i offensive operasjoner på Balkan, i Irak og Afghanistan, diverse øvelser i Europa og Asia, samt i humanitære operasjoner i forbindelse med jordskjelv i Tyrkia og skogbrann i Russland (Tubbs 2014). Det tyder på at det har vært en endring i bruk av materiellet også før avtalen ble reforhandlet. Den økte bruken av materiellet har etter all sannsynlighet ført til et økt behov for HNS, blant annet i forbindelse med lasting, transport og sikring av materiellet mellom de aktuelle lagringsstedene og utskipningshavn eller flyplass.

I MCPP-N forplikter Norge seg til å stille vertslandsstøtteressurser til lasting, transport og sikring av materiell og personell i forbindelse med operasjoner innen- og utenfor

Norges grenser. Videre påtar Norge seg ansvaret for og dekker 50 prosent av utgiftene forbundet med sikring og vedlikehold av materiellet. Det ligger blant annet et krav om 90 prosent operabilitet på alt det lagrede materiellet, som gjør det svært gripbart for det amerikanske marinekorpset. Dersom utstyret benyttes i forbindelse med forsterkning av Norge, er Norge forpliktet til å stille med ulike typer logistisk understøttelse inntil tilstrekkelig amerikansk forsyningsstøtte er på plass (Prop. 77 (2005–2006), 2). Forpliktelsen danner selve grunnlaget for Vertslandsstøttebataljonen og er trolig hovedårsaken til at den har bestått i det omfang den har hatt frem til nå.

Da én av den gang tre Maritime Prepositioning Ships Squadron (MPSRON) – en slags flytende versjon av MCPP-N-lageret – ble lagt ned i 2012, økte betydningen av MCPP-N. Programmet bistår med materiell i forbindelse med operasjoner og er et av de viktigste amerikanske fotavtrykkene i Europa (Efjestad 2014). Typen og mengden materiell som lagres er for tiden under omorganisering og vil i fremtiden sannsynligvis inneholde en større grad av offensive kapasiteter i form av stridsvogner og stormpanservogner. Det skal bli mulig å sette sammen materiellpakker som dekker bredden av operasjoner programmet understøtter. Skal programmet i den forbindelse sørge for vedlikehold av stridsvogner, vil det trolig medføre et økt behov for HNS både i form av infrastruktur og vedlikeholdskapasitet.

Endringene i MCPP-N-avtalen 2005 synes å være et av de klart viktigste elementene i utviklingen av HNS i Norge siden år 2000. De la på mange måter grunnlaget for det mest omfattende elementet i den HNS Norge yter til USA, og det klart viktigste, sett med amerikanske øyne. Programmet er viktig av flere årsaker:

For det første har programmet strategisk betydning ved å være et amerikansk fotfeste i Europa. At USA har forhåndslagret materiell i Norge ansees som viktig ikke bare av Norge, men også av andre allierte i Nord-Europa (Efjestad 2014). Amerikanerne har redusert antallet forhåndslagre i Europa, og MCPP-N er det eneste USMC-elementet igjen etter nedleggelsen av US Maritime Prepositioning Squadron 1 i Middelhavet. MCPP-N er svært viktig for US Marine Forces Europe and Africa siden programmet gjør dem i stand til å skreddersy materiellpakker til et vidt spekter av oppdragstyper. Materiellet har derfor blitt jevnlig brukt i forbindelse med operasjoner i Europa og Asia. Denne fleksibiliteten ville vært kraftig redusert uten den HNS i form av vedlikehold som følger med programmet og som gjør at minst 90 prosent av materiellet er operativt og klart til bruk til enhver tid. Tilgjengeligheten, operativiteten og evnen til å hurtig forflytte MCPP-N-materiell utenfor Norge med ulike transportmidler gir den amerikanske marinen evnen til å understøtte mange ulike typer operasjoner i både Europa og Afrika. Støtten vil bli stadig viktigere for amerikanerne etter hvert som de reduserer sine styrker i Europa ytterligere (Murray 2014). Programmets fleksibilitet har også en diplomatisk verdi ved at det gjør USA i stand til å bidra hurtig med materiell i forbindelse med naturkatastrofer i ulike deler av verden.

For det andre har MCPP-N, og den HNS som følger med programmet, kostnadsmessige fordeler både for Norge og USA. Norge får her en dedikert amerikansk styrke, som relativt hurtig kan forsterke landet i krise eller krig. USA får på sin side lagret og vedlikeholdt materiell på en meget god måte, kan benytte dette når det er behov for det og kun betale halve kostnadene. Dette som følge av spleiselaget mellom Norge og USA .

Norge er fremdeles en viktig samarbeidspartner for USA og vil trolig fortsette å være det i tiden som kommer. Landene har lange tradisjoner som Nato-allierte, har mange sammenfallende mål og verdier, og Norge er et av landene som er villige til å ta del i byrdefordelingsinitiativer både bilateralt og innenfor Nato (Murray 2014). Norge er et av få Nato-land i dag som øker sitt forsvarsbudsjett, og som både har vilje og evne til å påta seg ytterligere kostnader forbundet med alliansen. I tillegg gjennomfører Norge omfattende investeringer i amerikansk materiell, med tilhørende opptrening i USA. Det øker interoperabiliteten de to landene imellom.

USA øver og trener militært i Norge av de samme årsakene som de andre allierte. Det norske klimaet og topografien gir unike treningsmuligheter, og dersom en kan operere i Norge vinterstid med kulde og snø, kan en operere effektivt alle andre steder også (Murray 2014). Når det er sagt, er USA per i dag ikke den største brukeren av Norge som øvings- og treningsarena, og til daglig er det amerikanske behovet i stor grad dekket gjennom MCPP-N infrastrukturen. På den andre siden vil det ved oppsetting av Marine Expeditionary Brigade (MEB) i Norge i øvelse, krise eller krig, være et stort behov for infrastruktur av en viss kvalitet, som er mindre tilgjengelig i Norge enn tidligere.

Fra norsk strategisk nivå oppfattes ordningen med MCPP-N som svært vellykket. Amerikanerne synes å være svært godt fornøyd med kvaliteten på den HNS som leveres fra norsk side. Den er kosteffektiv og gjør også inntrykk på andre allierte.

ANDRE AVTALER

Kravene til norsk HNS i forbindelse med allierte operasjoner på norsk territorium og tilstøtende havområder er blant annet formalisert i en MOU fra 1997 mellom Norge, Supreme Headquarters Allied Command Atlantic (SACLANT) og Supreme Headquarters Allied Powers Europe (SHAPE) (MOU NOR-SHAPE HNS for NATO operations 1997). Avtalens aktiveringsprosess ble justert i 2006, men uten ytterligere større endringer i innhold utover at SACLANT-strukturen ikke lenger eksisterer og i avtalen er erstattet av Supreme Allied Command Transformation (SACT). Avtalen gjelder fortsatt og benyttes som grunnlag for spesifikke avtaler om alliert øving og trening i Norge.

Mutual Logistics Support Agreement ble opprinnelig signert i 1982. Den er en avtale mellom USA og Norge som gir begge lands militære styrker muligheten til å utveksle varer og tjenester i forbindelse med øvelser, trening, operasjoner og deployeringer. Avtalen gir rom for å utveksle varer og tjenester både ved pengebetalning og ved å erstatte mottatte varer med tilsvarende i løpet av året. Dette gir begge parter økt fleksibilitet, samt kan bidra til redusert ledetid og logistisk fotavtrykk i forbindelse med øvelser og operasjo-

ner. Avtalen kan dermed bidra til å øke fleksibiliteten til blant annet den HNS som ytes de to landene imellom. I 2009 ble avtalen resignert i form av en Acquisition and Cross-Servicing Agreement (ACSA) mellom USA og Norge (EURCOM 2009).

Det er i tillegg til MCPP-N-avtalen fortsatt to levende avtaler om forhåndslagring av amerikansk materiell i Norge. Disse er avtalene med det amerikanske luftforsvarets Collocated Operating Bases (COB) og den amerikanske marinens Navy Fleet Hospitals.

COB-programmet omfatter som tidligere beskrevet lagring av materiell og drivstoff ved norske flystasjoner og har bestått til tross for vesentlige reduksjoner. Avtalen ble sist reforhandlet i 2009 og omfatter per i dag kun to flyplasser, hvorav den ene vurderes avviklet. Reduksjonene følger av økte amerikanske krav om at Nato må ta større ansvar i Europa, samt at materiellet i mange tilfeller er utdatert (Murray 2014).

Navy Fleet Hospital-programmet gjelder forhåndslagring av to feltsykehus, med total kapasitet på 1000 sengeplasser (Prop. 77 (2005-2006), 1). Programmet er fremdeles aktivt, men det er ikke noe materiell lagret i Norge. Materiellet ble tatt ut i 2005-2006 og er ikke planlagt returnert. Det er satt av lagringsplass, men dersom behovet skulle oppstå en gang i fremtiden vil det trolig ikke være i samme omfang som tidligere. Det snakkes om å restrukturere den til en skalerbar ekspedisjonær sanitetsinstallasjon med 100-150 sengeplasser (Murray 2014).

Til daglig krever ingen av disse avtalene HNS ut over vedlikehold av infrastrukturen. Navy Fleet Hospital-programmet omfatter to store fjellanlegg til lagring av materiellet, men de brukes for tiden til lagring av norsk materiell. Dersom behovet skulle oppstå, må dette materiellet selvsagt vike for å kunne oppfylle avtalen. COB-avtalen kan muligens få en ny vår i form av forhåndslagring av støttemateriell til amerikanske F-35 i Norge innenfor eksisterende avtale (Efjestad 2014). Dersom en slik avtale blir inngått, vil det kunne øke behovet for HNS.

Avtalen fra 1979 om forhåndslagring og vedlikehold av beltevogner for britiske marineinfanterister i Nord-Norge gjelder fortsatt (Prop. 61 (1980-81), 2), men materiellet er i all hovedsak tatt tilbake til Storbritannia.

Norge har i tillegg inngått en nesten tilsvarende avtale med Nederland om lagring av blant annet beltevogner og tilhengere for nederlandske marineinfanterister. Materiellet vedlikeholdes og klargjøres av FLO med krav om svært høy operativitet på materiellet til enhver tid (Oversnow SA NOR - UK 1995, 4).

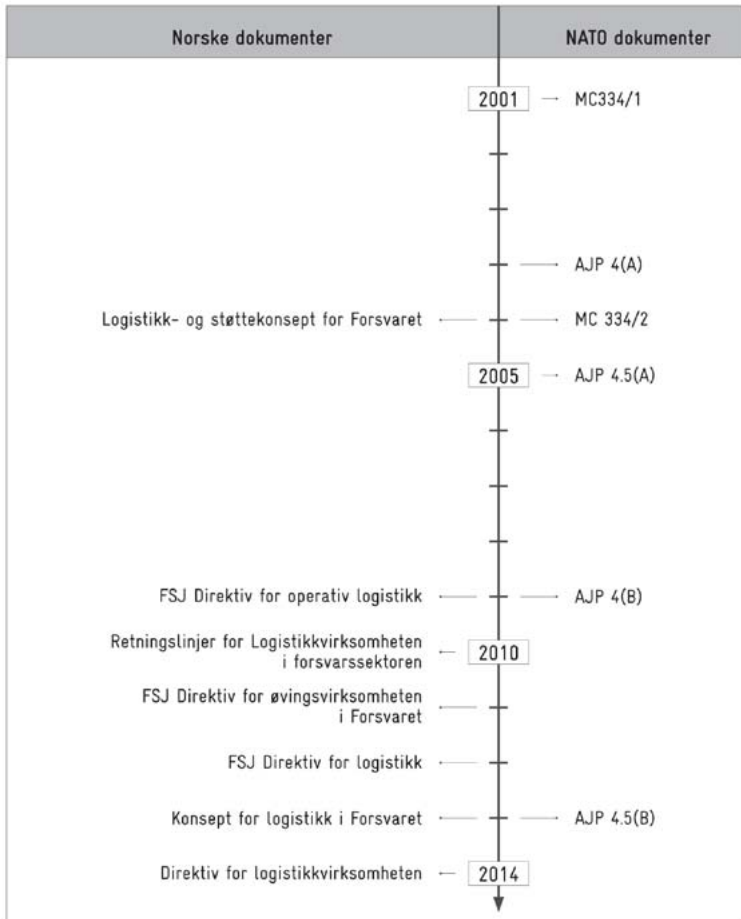
I tillegg til disse løpende avtalene inngår Norge og andre allierte land mange mer kortvarige avtaler om støtte i forbindelse med øving og trening i Norge. De er regulert av generelle MOU'er på øverste nivå og i ytterligere detalj gjennom TA'er på operasjonelt nivå og eventuelle JIA'er på taktisk.

Oppsummert har det vært relativt få oppdateringer av avtaler mellom 2000 og 2014. Endringen i MCPP-N-avtalen fremstår som den klart viktigste, både med hensyn til avtalens karakter, innhold og fleksibilitet.

ØKT TERRITORIALFORSVAR OG MER HNS

Som figur 1 viser, har det vært fokus på utvikling av formelle rammer for logistikk, herunder HNS, tidlig og på slutten av 14-årsperioden vi har sett på. Fokuset har vært fraværende i midtperioden. Både Norge og Nato ga HNS mindre oppmerksomhet i en periode midt på 2000-tallet. MCPP-N-avtalen, og programmet i sin helhet, endret karakter mellom 2000 og 2014.

Hensikten med programmet i første del av perioden var primært å forsterke Norge, og det førte til at materiellet ble lagret og ikke brukt i særlig grad. Etter reforhandlingen i 2005 er programmet designet for bruk av materiell i forbindelse med for eksempel

FIGUR 1. Tidslinjalen viser utviklingen av førende dokumenter.

Crisis Response Operations (CRO) rundt omkring i verden. Det kan ha økt programmets relevans i dagens sikkerhetspolitiske situasjon og trolig også gjort programmet viktigere for USA.

HNS ser ut til å ha vært mer “i vinden” de siste årene av perioden, spesielt i Norge. Denne utviklingen kommer frem av dokumentene som legger rammebetingelsene for ansvar og myndighet knyttet til HNS i Norge. Det har trolig sammenheng med det økte fokuset på beredskap og forsvar av eget territorium. Det kan også henge naturlig sammen med at Forsvarets omstilling begynte å falle på plass etter 2010, og organisasjonen fikk overskudd til å tenke i de baner igjen.

Etter å ha undersøkt utviklingen innen de formelle rammene HNS i Norge opererer innenfor, ser vi på hvordan politikerne har prioritert temaet.

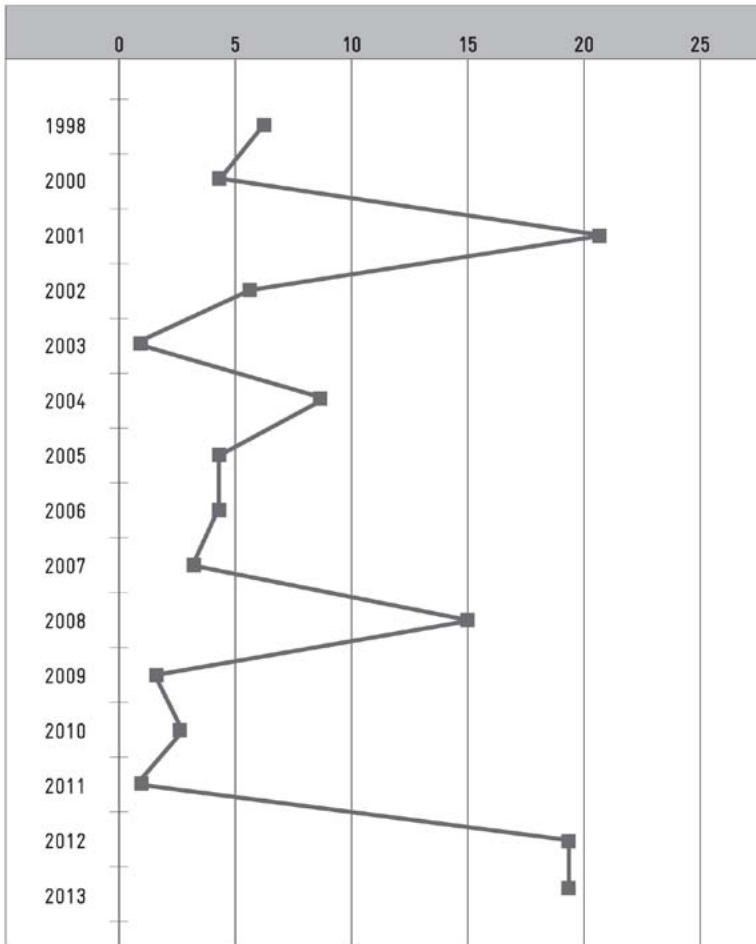
Politiske og økonomiske prioriteringer

Hvordan har aktiviteten HNS vært prioritert i tiden mellom 2000 og 2014, og ser vi en endring? En indikasjon på politikernes varierende interesse finner vi når vi ser på hvor ofte HNS, eller vertslandsstøtte, har vært nevnt i de skiftende regjeringenes offentlige dokumenter og uttalelser. Et annet mål på HNS' varierende status er i hvilken grad FD og Forsvaret har dedikert midler til HNS, og hvordan den budsjettmessige utviklingen har vært. Til sammen danner de et grunnlag for å se om det er samsvar mellom politisk og økonomisk prioritering.

POLITISK INTERESSE

HNS har vært politisk viktig i Norge over lengre tid. Det henger sammen med at forsvaret av Norge er basert på at alliert støtte kommer når den trengs. Det kommer blant annet klart til syne i St.prp. nr. 45 (2000–2001) som gir føringer for at det "må legges betydelig vekt på tilrettelegging for alliert øving og trening, kapasiteter for mottak av allierte styrker og øvrig vertslandsstøtte" (Prop. 45 (2000–2001), 37).

Dette til tross har den politiske oppmerksomheten på HNS vekslet mye i perioden. Figur 2 på neste side viser hyppigheten i bruken av begrepene HNS, vertslandsstøtte og vertslandsstøttebataljon i offisielle dokumenter og uttalelser fra Stortinget, regjering og departementene. Som figuren viser, varierte den. Tallene for år 2000 er tatt med for å synliggjøre status før årtusenskiftet. Begrepsbruken er mest hyppig tidlig og sent i perioden 2000–2013, og i enkelte år bortimot fraværende. Bruken av begrepene øker i forbindelse med utarbeidelse og utgivelse av langtidsplanene. Det er rimelig, da disse blant annet beskriver oppgavene Forsvaret skal løse og hvordan strukturen skal se ut de kommende fire årene. Det fremstår likevel som en trend at begrepsbruken, og dermed også den politiske interessen, steg frem mot år 2001 for deretter å falle utover i perioden, for så å stige igjen. Den omfattende begrepsbruken i 2001 er knyttet til vertslands-

FIGUR 2. Hyppigheten av HNS/vertslandsstøtte-begrepet i offentlige dokumenter og uttalelser 1998-2013.

støtte generelt og behovet for dette i en sikkerhetspolitisk ramme. I tillegg til utviklingen av langtidsplaner henger nok den økte begrepsbruken i 2004 og 2008 sammen med reforhandlingene av MCPP-N-avtalen og planene om å legge ned Madlaleiren. Madla-planene førte til diskusjoner om Norge da ville klare å overholde forpliktelser i forbindelse med HNS til JWC (Innst. S. nr. 318 (2007-2008) 2008).

Uttalelsene og innstillingene fra Forsvarskomiteen er i all hovedsak sammenfallende med utviklingen generelt, og forsterker toppene når de legges sammen. Toppene i 2001 og 2008 har trolig samme årsak som tidligere beskrevet. Stortingskomiteen har stått for brorparten av begrepsbruken i disse årene. Disse resultatene, i tillegg til toppen i 2004, sammenfaller i stor grad med dem i grafen i figur 2: Politikerne hadde størst interesse for HNS tidlig og på slutten av perioden 2000-2013.

Langtidsplanene er regjeringens planer og retningslinjer for utviklingen av Forsvaret i den gitte perioden og kan være en annen indikator på prioriteringen av HNS i perioden. Det har vært et fokus på HNS først og sist i perioden, mens det har vært bortimot fraværende i langtidsplanene for 2005–2008 og 2009–2012.

Tallenes validitet kan trolig diskuteres. Flere av dokumentene hvor tallene forekommer kan hevdes kun å være ulike tolkninger og presiseringer av samme tema. Det er selvsagt også en fare for feiltelling og dårlig datakvalitet på grunn av manglende søkeferdigheter. Dessuten skrives begrepene på flere ulike måter, noe som gir ytterligere rom for feil i datagrunnlaget. Utviklingen i perioden før 2000 er enda mer usikker, da regjeringens database først ble etablert som en permanent tjeneste fra 1997 (DSS 2013). Tallenes kvalitet og pålitelighet blir derfor etter all sannsynlighet dårligere jo lengre bak i tid en går. Utviklingen i langtidsplanene gir nok det beste bildet av den til enhver tid sittende regjeringens fokus på området.

Gitt alle forbeholdene om datakvaliteten kan vi si at HNS i hovedsak omtales i generelle ordelag i formelle dokumenter gjennom perioden. Den spesifikke begrepsbruken virker å ta seg opp i forbindelse med organisatoriske endringer i form av reduksjoner i avdelinger med HNS-ansvar, som allierte treningssentre og Vertlandsstøttebataljonen. Skal vi tolke ut fra omfanget av begrepsbruken, har det vært generelt lavt fokus på HNS i den undersøkte perioden. Hos Stortinget og regjeringen har interessen vært klart størst tidlig og sent i perioden, med to topper i 2004 og 2008 som følge av reforhandling av MCPP-N og den planlagte nedleggelsen av Madlaleiren. Oppmerksomheten synes å stige kraftig på slutten av perioden, med en høy score to år på rad.

ØKONOMISK VEKTLÆGGING

Da det i skrivende stund ikke finnes noe dedikert kode for HNS i Forsvarets regnskaps-system, er det utfordrende å lage en samlet oversikt over tildelinger direkte knyttet til HNS. I den grad det finnes dedikerte midler, er dette på lavere nivå, og da gjerne bundet opp mot avdelinger. Det blir således vanskelig å synliggjøre kostnader forbundet med utenlandsk trening i Norge slik *Bestemmelser for tilrettelegging for utenlandsk trening i Norge* gir føringer om (Forsvarets operative hovedkvarter 2010, 9).

Den manglende kodifiseringen kan indikere at HNS ikke ansees å være veldig viktig og gjør det umulig å gi et klart bilde på det totale omfanget av midler som brukes til HNS. Det er rimelig å anta at dersom HNS hadde vært av tilstrekkelig interesse på strategisk nivå, ville det vært lettere å spore ressursbruken. På tross av viktigheten av HNS, er det heller ikke en måleparameter eller en klar synliggjøring av kostnader forbundet med HNS på dette nivået (Søgaard 2014).

Utviklingen av Alliert treningssenter (ATS) har som hovedoppgave å tilrettelegge for alliert øving og trening, og spiller en viktig rolle for HNS. Det kan argumenteres for at ATS som satsningsområde kan gi et bilde på utviklingen av HNS har vært økonomisk prioritert gjennom perioden. Antallet ATS ble redusert fra tre til ett mellom 2000 og 2014,

og det er derfor grunn til å hevde at HNS har vært prioritert stadig lavere i Forsvarets budsjetter. Den omfattende reduksjonen i allierte treningssentre, både i antall og omfang, har i sin tur resultert i en kraftig nedbygging av dedikert infrastruktur til HNS. Parallelt med disse reduksjonene har det også vært en omfattende avhending av Forsvarets eiendommer, blant annet leirer, skyte- og øvingsfelt som kunne benyttes til HNS formål i forbindelse med alliert trening og øving i Norge. Den totale tilgjengelige infrastrukturen har blitt kraftig redusert i løpet av perioden.

Mye av infrastrukturen som i dag benyttes til HNS i forbindelse med alliert trening og øving, for eksempel Åsegarden og Evenes, oppfattes som slitt og synes i liten grad å ha vært prioritert. Det kan tolkes som manglende vilje til å prioritere midler til HNS ved å legge til rette for alliert trening og øving. På den andre siden har både Åsegarden og Evenes vært truet med nedleggelse i lang tid, og kan av den grunn ha blitt nedprioritert. Ved en eventuelt nært forestående nedleggelse gir det liten mening i å investere store summer i militær infrastruktur som likevel skal avhendes.

Ifølge MCPP-N-avtalen skal kostnadene til 72 årsverk og vedlikeholds- og driftsutgiftene deles likt mellom Norge og USA. Tildelingene har vært relativt stabile i antall dollar siden 2002 (rundt USD 10 mill.) og frem til i dag. Faktiske midler til disposisjon har likevel blitt vesentlig redusert i løpet av perioden på grunn av svingninger i dollarkursen og ikke minst inflasjonsfaktoren som amerikanerne opererer med. Pris- og lønnsveksten i Norge har steget langt mer enn den satte inflasjonsrenten har tatt høyde for. Budsjettet som var relativt romslig tidlig i perioden, er nå blitt betraktelig trangere (Mathiassen 2014). Byrdefordeling av kostander forbundet med programmet omfatter kun de delene av de faktiske utgiftene som er definert inn under avtalen. Den reelle fordelingen av utgifter blir derfor trolig ikke lik de to landene imellom, grunnet en del skjulte kostnader. Norge har blant annet relativt store utgifter til programmet som dekkes av rent nasjonale midler, herunder husleie. I forbindelse med innføringen av husleiemodellen har de årlige utgiftene til eiendom, bygg og anlegg (EBA) bortimot fordoblet seg i perioden (Mathiassen 2014). Siden dette var et rent internt økonomisk håndgrep fra norsk side, ble det besluttet at amerikanerne ikke skulle belastes for dette, og at Norge således skulle dekke alle disse kostnadene selv. Norge har i tillegg en del andre kostnader forbundet med programmet. De kommer ikke frem av de offisielle tallene som brukes til å beregne byrdefordelingen mellom de to landene, og det kan virke som at en tydeliggjøring heller ikke er ønskelig. Alle kostander forbundet med programmet fra amerikansk side blir etter all sannsynlighet heller ikke forelagt norske myndigheter (Mathiassen 2014).

På grunn av de store skjulte kostnadene knyttet til programmet er det verken mulig eller ønskelig for Norge å vise en reell kostnadsutvikling knyttet til forhåndslagring og drift. Den norske viljen til å ta en forholdsvis stor del av kostnadene forbundet med MCPP-N kan likevel indikere at programmet fortsatt er viktig sett med norske øyne.

Det har vært satt av midler til oppsetting av Vertslandsstøttebataljonen fra 2010 og deretter hvert annet år. I perioden mellom 2002 og 2009 ble avdelingen prioritert svært

lavt og lå mer eller mindre brakk (Mathiassen 2014). Til tross for at deler av avdelingen har blitt mobilisert og brukt i årene 2010, 2012 og 2014, virker det ikke som at den har hatt høy prioritet. Forsvaret har etter alt å dømme ikke i tilstrekkelig grad tatt hensyn til hva det koster å sette opp avdelingen frem til den kan meldes "klar", øves og avvikles. Tildelte midler har vært mellom 14 og 17 millioner norske kroner, mens det innmeldte behovet for styrkedimensjonen har ligget på mellom 25 og 30 millioner (Mathiassen 2014), noe som kan indikere en nedprioritering av avdelingen. Det at det faktisk overhodet settes av midler til å øve avdelingen, taler likevel for økt interesse for HNS i årene etter 2010.

Den samme manglende prioriteringen gjør seg gjeldende i forhold til driftsbudsjettet hvor det innmeldte behovet har ligget på rundt 7,8 millioner norske kroner, men tildelingen kun i overkant av fire millioner. Resultatet blir således manglende oppdatering og vedlikehold av planverk og materiell. Så fremt disse tallene stemmer, står de i kontrast til den generelle prioriteringen av MCPP-N programmet. Vertslandsstøttebataljonens primæroppgave er understøttelse av Marine Expeditionary Brigade (MEB) under MCPP-N paraplyen. Det er derfor underlig at avdelingen ikke er høyere prioritert, gitt fokuset på HNS i Prop. 73, samt den politiske enigheten om betydningen av alliert forsterkning i krise og krig.

Fra et amerikansk ståsted oppfattes det norske kostnadsnivået som svært høyt, og USA har store økonomiske utfordringer. Budsjettsituasjonen vil påvirke amerikansk evne til å kunne øve og trene i Norge i fremtiden og muligens utelukke amerikansk deltakelse på norske øvelser, eller begrense den til svært små styrker (Murray 2014). Det er dårlig nytt for norsk side, da den amerikanske evnen og kunnskapen om å operere i Norge dermed kan bli redusert. En krympet amerikansk tilstedeværelse vil videre kunne gjøre Norge og nordområdene mindre viktig for amerikanerne og svekke forholdet de to landene imellom. Norges evne til å tilby kostnadsmessig konkurransedyktig HNS vil kunne motvirke en slik utvikling.

Det amerikanske forsvaret prøver på lik linje med andre å spare penger. Amerikanske myndigheter vil trolig fortsette å stille spørsmålet om materiellet deres kan lagres billigere i andre deler av Europa. De høye kostnadene på varer og tjenester i Norge taler ikke til fordel for lagringen i regi av MCPP-N, men tross svært høyt lønnsnivå, har norsk HNS mange fordeler. Den mest åpenbare er at de ansatte er velutdannede, godt trent og innstilt på å levere et kvalitetsprodukt i henhold til avtalen (Murray 2014). Kvaliteten, sikkerheten og kostnadsfordelingen gjør at lagringen (foreløpig) ansees som økonomisk fornuftig fra et amerikansk synspunkt.

HNS vil trolig også spille en viktig rolle for om og hvor mye Storbritannias vil øve og trene i Norge. Storbritannia har frem til nå opplevd det som meningsfullt å trene og øve i Norge, noe som har gjort at de har opprettholdt momentum i vintertreningen. Etter en pause på for eksempel fem år ville det vært vanskelig å få samarbeidet i gang igjen (Skuse 2014). Det er i den forbindelse viktig at den HNS Norge yter også holder tilstrekkelig

kvalitet i fremtiden. 3. Commando Brigade, som er den britiske marineinfanteristyrken som trener mest i Norge, anser ATS på Porsangermoen som uhensiktsmessig til deres bruk. Styrken vil heller benytte Åsegarden i kombinasjon med Evenes, noe som fungerer relativt bra i dag (Skuse 2014). Infrastrukturen på disse stedene oppfattes per i dag som slitt og må trolig utbedres i løpet av de neste fire til seks årene for å fortsatt holde tilstrekkelig standard. Alternativet er å forlegge besøkende britiske styrker på hotell, noe som vil gjøre Norge til et for kostbart alternativ.

Infrastruktur og geografisk plassering av ATS til tross, forutsetningen for at den britiske tilstedeværelsen skal holde seg på dagens nivå også i fremtiden, er at kostnadene forbundet med øving og trening i landet er konkurransedyktig med andre land. Dessuten må effekten stå i forhold til kostandene (Skuse 2014). De britiske kostnadene forbundet med øving og trening i Norge, herunder HNS, har så langt ikke vært større enn for tilsvarende aktivitet i Skottland. Det har vært et viktig argument for fortsatt britisk tilstedeværelse. Norge har dermed klart å holde seg konkurransedyktig, trolig gjennom å selv ta en god del av kostnadene forbundet med treningen, for eksempel driftsutgifter til infrastruktur. Britene trekkes mellom på den ene siden de følelsesmessige båndene (affair of the heart) og på den andre siden fornuften (affair of the head). Dagens begrensede forsvarsbudsjett, samt Norge økte økonomiske betydning, gjør at britene legger mer vekt på sistnevnte enn tidligere (Skuse 2014).

Norge og Storbritannia har, og får i tiden som kommer, mye felles utstyr, hvilket gjør Norge til en passende samarbeidspartner for britene. Dette kombinert med de unike øvings- og treningsmulighetene landet og rekvisisjonsloven gir, gjør Norge til et yndet land å øve i, men ikke for enhver pris. Effekten som oppnås må stå i stil med kostnadene forbundet med både opphold og norsk HNS.

Den drastiske reduksjonen i tilgjengelig infrastruktur som allierte styrker kan bruke i forbindelse med øving og trening i Norge i perioden 2000-2014 har gjort at det ikke lenger er like enkelt å skaffe tilstrekkelig militær infrastruktur til besøkende styrker. Behovene må dermed dekkes gjennom sivil infrastruktur med tilhørende kostnadsnivå og/eller utgifter forbundet med gjenåpning av militær infrastruktur. Det gjelder spesielt vinterstid i forkant av de større vinterøvelsene, da gjerne flere allierte nasjoner kjemper om de samme ressursene. For Cold Response 2014 medførte dette blant annet at Nederland måtte forlegge personell på hotell, samt leie utstyr til oppvarming av hangarer med mer, da kapasiteten i Åsegarden var fylt opp av britiske styrker. Dette gjør at kostnadene forbundet med å øve og trene i Norge med større avdelinger blir svært store. Resultatet kan bli at Nederland må redusere størrelsen på avdelingen som øver og flytte øvingen og treningen i både tid og rom. Nederlandske styrker vil med dagens løsning i mindre grad enn tidligere kunne delta på større felles øvelser. Løsningen blir da mindre styrker, kadre-avdelinger eller kun enkeltbefal, noe som vil kunne gå ut over den nederlandske interoperabiliteten med både norske og andre utenlandske enheter (Teeuw 2014).

Hensikten med HNS er å legge til rette for at allierte får hjelp til det de har behov for i tilfelle krig, men samtidig må tilretteleggingen gjøre det attraktivt å komme til Norge også i fredstid. Blir det for dyrt, kan det få to følger; enten i form av redusert alliert tilstedeværelse, som kan gi uønsket sikkerhetspolitisk effekt, eller at allierte i størst mulig grad tar med seg det de har behov for (Teeuw 2014). Sistnevnte medfører i så tilfelle blant annet økte transportkostnader samt en unødig merbelastning på besøkende avdeling. Redusert HNS betyr mindre for de maritime styrkene, som normalt selv har med det de trenger for øvelsens varighet. Det norske kostnadsnivået fører blant annet til at nederlandske marinestyrker i større grad øver i Norge enn *med* Norge (Teeuw 2014). På denne måten utnyttes det unike øvingsforholdene i Norge, men nederlenderne benytter seg i liten grad av norsk HNS for denne aktiviteten.

Norges manglende evne til å bidra med HNS til en akseptabel kostnad kan få direkte operativ konsekvens i form av redusert alliert deltakelse på større øvelser i Norge. De økte kostnadene med å øve og trene i Norge har videre ført til at Nederland vurderer Sverige og Finland som alternativer. Hvis de kan tilby muligheter til å få trent de samme momentene, og til en lavere kostnad, vil nederlenderne kunne øve en større styrke til samme prisen. Da kan det bli vanskelig å argumentere for Norge som øvingsarena.

Forsvaret baserer sin økonomitenkning i stadig økende grad på markedsøkonomiske prinsipper for å spare penger og få størst mulig operativ effekt ut fra tildelte midler. Det har blant annet medført at Forsvaret har redusert sine beholdninger og beredskapslagre kraftig og i stedet for inngått kontrakter med sivile leverandører. Denne trenden begynte allerede i 2001, da Forsvaret fikk i oppdrag om å vurdere "hvilke av Forsvarets lagerbeholdninger det kan være aktuelt å samordne med sivile lagerbeholdninger, og på hvilken måte en slik samordning mest hensiktsmessig bør finne sted" (FD 2001, pkt. 4.3.3). Tilsvarende har det blitt en økt grad av sivil kontraktering på hele logistikkfeltet i Forsvaret gjennom perioden, og sivile kontraktører utfører mer av den HNS som Norge yter til allierte. Dette henger naturlig sammen med redusert militær kapasitet og er klart i tråd med føringer om økt sivilt samarbeid, med bortsettning av oppgaver som ikke er i fremre operative linje gitt i *Logistikk- og støttekonseptet for Forsvaret* fra 2004 (FST 2004, 10).

POLITISK I SENTRUM, MEN LIKEVEL SLANKERE

Oppsummert synes det som at politikerne har hatt fokus på HNS tidlig på 2000 tallet og etter 2010, samt i forbindelse med spesifikke saker som reforhandlingen av MCPP-N-avtalen og den planlagte nedleggelsen av Madlaleiren. Med unntak av disse to tilfellene fremstår den politiske interessen som generelt fallende fra 2001 til 2011, for deretter å stige kraftig. Denne utviklingen har ikke kunnet bekreftes gjennom økonomiske prioriteringer på grunn av manglende kodifisering og dårlig tilgang på tallmateriale. Reduksjonen i avdelinger og en kraftig nedbygging av infrastrukturen kan likevel indikere at funksjonen har vært lavt prioritert gjennom hele perioden 2000 til 2014.

At ikke HNS er prioritert ressursmessig høyere står på mange vis i kontrast til den politiske verdien HNS synes å ha. Det virker likevel som at HNS mot slutten av perioden vies noe større oppmerksomhet også økonomisk, i form av tildeling av midler til jevnlig oppsetting av deler av Vertslandsstøttebataljonen fra 2010 og utover. Det til tross er det et tilsynelatende misforhold mellom den politiske retorikken og de økonomiske prioriteringene knyttet til HNS. En mulig grunn kan være at de med det overordnede ansvaret for den operative HNS i Norge i beskjeden eller ingen grad har deltatt i langtidsplanprosessene. Det kan virke som at ansvaret for HNS har blitt for fragmentert og skjøvet ned på for lavt nivå. Det kan medføre at temaet ikke tar stor nok plass i prosessene som munner ut i langtidsplanene. HNS har manglet et klart fotavtrykk i de premissgivende og besluttede fasene av langtidsplanene og fagmilitære råd gjennom hele perioden. Det har samtidig vært et beskjedent innslag av aktører som kunne bidratt til å fjerne misforholdet mellom retorikk og realitet (Søgaard 2014). Hadde det på den andre siden vært høyt nok prioritert, ville trolig strategisk nivå sørget for at HNS hadde blitt tilstrekkelig ivaretatt i de ulike prosesser.

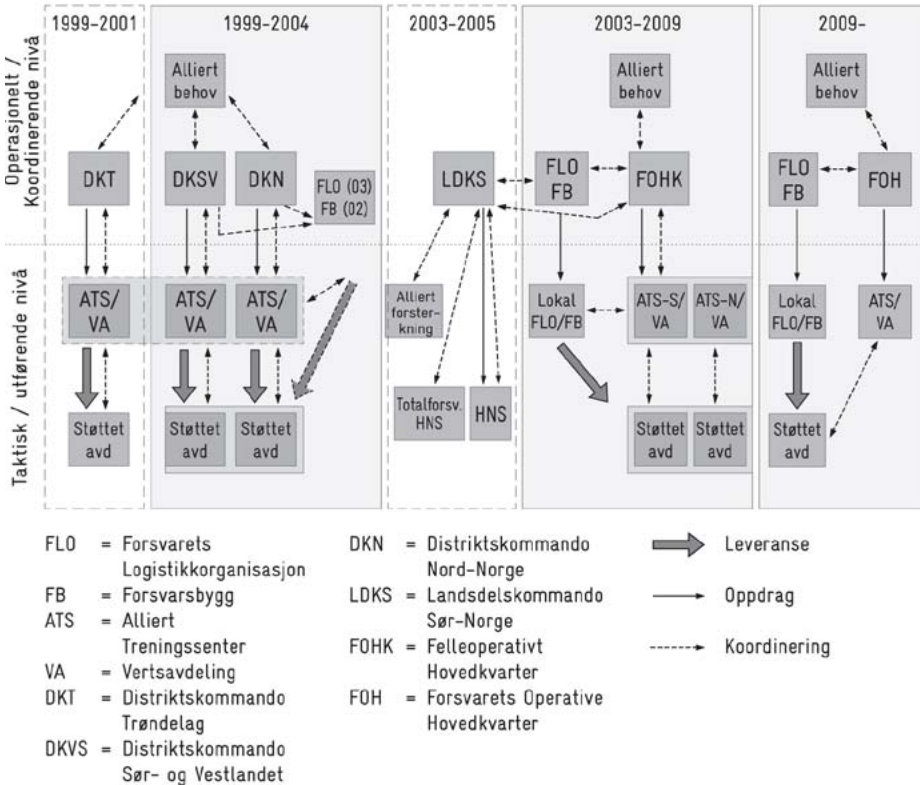
Organisering av HNS i Norge

Innledningsvis ser vi på hvordan organiseringen av HNS i Norge har endret seg i perioden. Videre beskrives ulike avdelinger med HNS-ansvar i Norge kort, og vi ser på hvordan disse har utviklet seg i perioden. Dermed kan vi si noe om hvordan omfanget og organiseringen av HNS-ressurser har endret seg mellom 2000 og 2014.

ORGANISASJON

Slik HNS er organisert i dag, styrer strategisk nivå i FD HNS i Norge bare i begrenset grad. FD engasjerer seg oftest bare i enkelttilfeller der involvering av strategisk nivå er nødvendig eller ønskelig ut fra sakens betydning for Norge eller allierte (Søgaard, 2014). Styringen av HNS fra strategisk nivå kan i tillegg hevdes å ha blitt svekket i løpet av perioden, blant annet som følge av nedleggelsen av FDs Avdeling for operasjoner og beredskap i 2009. Avdelingen var tungt inne i blant annet saker som gjaldt HNS av hensyn til norsk sikkerhets- og forsvarspolitik (Søgaard 2014). Ansvaret ble etter nedleggelsen av FD-avdelingen overført til Forsvaret i form av Forsvarsstaben/Operasjoner (FST/O). Etter at Forsvaret overtok ansvaret har det ikke vært tyngre politisk behandling av noen av organisasjonsendringene som gjaldt HNS, for eksempel reduksjonen fra to til én vertlandsstøttebataljon i FS 07 (Søgaard 2014). Dette faller sammen med det lave politiske fokuset på HNS midt på 2000-tallet.

Koordineringsansvaret var tidligere mer fragmentert ut fra hvor de enkelte allierte avdelinger skulle øve eller trene. Fra 1999, i forbindelse med opprettelsen av tre ATS i Norge, fikk de forsvarsdistriktene som hadde et ATS, et koordinerings- og tilretteleggingsansvar for alliert trening i sine respektive områder. Ordningen besto frem til 2001, da Steinkjersannan ATS ble lagt ned og aktiviteten samlet på Bømoen og Åsegarden. Vestlandet og Troms forsvarsdistrikt fikk da ansvaret for koordinering og tilrettelegging av alliert trening (Prop. 45 (2000–2001), pkt. 7.3.1.3.3). FOHK overtok ansvaret for planlegging og koordinering av alliert trening i forbindelse med etableringen av hovedkvarteret fra 1. januar 2004.

FIGUR 3. Utviklingen i organisering av HNS i Norge i perioden 2000–2014. Forsvarets operative hovedkvarter (FOH) har i dag oppdraget med å koordinere alliert trening og øving i Norge, herunder HNS, og gir ut bestemmelser for utenlandsk trening i Norge. Ut fra besøkende avdelings størrelse, type og treningsbehov, vil FOH normalt peke ut en vertsavdeling som koordinerer eventuelle støttebehov i detalj. Behovene koordineres videre med Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO), Forsvarsbygg (FB) og operasjonsstøtteavdelingene som stort sett står for gjennomføringen. Operasjonsstøtteavdelingene har ansvaret for den daglige driften av leirer og baser, herunder drift av depot, kjøkken, skytebaner osv.

Landsdelskommando Sør-Norge (LDKS) i Trøndelag, med sin geografiske nærhet til forhåndslagrene, ble ved etableringen overordnet ledelsespunkt for HNS i Norge fra 1. januar 2003 (Prop. 45 (2000–2001), 103). LDKS ble også ansvarlig for å koordinere totalforsvarets sivile og militære bidrag, samt tilretteleggingen for mottak og innsetting av alliert forsterkning (FD 2001, pkt. 3.3.1).

LDKS ble besluttet nedlagt i neste langtidsplan (2005–2008). Beslutningen kom som følge av overgangen fra et mobiliserings- til et innsatsforsvar samt et ønske om å redusere antallet kommandonivå- og enheter (Prop. 42 (2003–2004), 54–55). HNS-oppgaven til LDKS ble i 2005 overført til FOHK på Jåtta i Stavanger. Det kan argumen-

teres at dette var uheldig fordi den geografisk avstanden økte mellom ledelsespunktet og det faktiske utførende personellet og selve kjerneområdet for en svært viktig del av HNS. På den andre siden ble koordineringsansvaret samlet i det hovedkvarteret som kommandomessig hadde bedre forutsetninger for å fordele ansvar og oppgaver for HNS i Norge. I forbindelse med nedleggelsen av FOHK i 2009 ble koordineringsansvaret for HNS tillagt FOH, slik det er i dag (St.prp. nr. 1 (2008–2009), 59).

I forbindelse med mottak av allierte styrker fra USMC i februar og mars 2014 ble det testet ut et nytt konsept for denne understøttelsen. Oppdraget ville normalt vært tillagt Vertlandsstøttebataljonen, men har i det nye konseptet blitt utført av sivile kontraktører under en militær koordinerende ledelse satt opp av FLO. Bataljonen hadde kun ansvaret for å sette opp seg selv og bli klar til videre understøttelse av styrkene fra USMC under øvelsen (Mathiassen 2014). Utpøvingen av det nye konseptet må for det første sees i sammenheng med en pågående omorganisering og reduksjon av Vbn. Forsøket må også sees i sammenheng med regjeringens prioritering av tilrettelegging for og videreutvikling av kapasiteten til mottak av alliert forsterkning, samt føring om å revidere nåværende system for HNS (Prop. 73 S (2011–2012), 32). Sist men ikke minst danner erfaringene fra konsepttesten blant annet grunnlag for et direktiv fra FLO om bruk av sivile ressurser (Mathiassen 2014).

Prop. 73S gir blant annet føringer om å etablere en permanent kader for taktisk logistikkledelse underlagt sjef FOH. Nasjonal logistikkommando (NLK), som avdelingen skal hete, vil i daglig drift være underlagt FLO. I tilfelle krise eller krig vil den oppskaleres mot full styrke og underlegges sjef FOH. Avdelingen skal føre taktisk kommando over de fellesoperative logistikkressursene, og tar over ansvaret for å koordinere utførelsen av HNS til allierte styrker i Norge. Denne avdelingen er i dag bemannet og operativ.

ØREMERKEDE AVDELINGER OG BEFAL

Det er relativt få dedikerte HNS-avdelinger i Norge. I mange tilfeller legger FLO til rette for HNS i form av koordinert sivil og militær understøttelse i henhold til avtaler og dialog med støttet avdeling og eventuell liaisonoffiser fra vertsavdeling. De klareste eksemplene på avdelinger som har HNS som sin primærfunksjon og eksistensgrunnlag er Vbn, MEB-seksjonen og Alliert treningssenter. Vbn har i oppgave å understøtte MEB på øvelser i og under operasjoner i Norge, MEB-seksjonen har den løpende understøttelsen av MCPP-N, og Alliert treningssenter tilrettelegger for alliert trening i Norge.

VERTSLANDSSTØTTEBATALJON

Vbn er en mobiliseringsavdeling som per november 2015 til daglig består av en kader (fast nøkkelpersonell) på tre personer i daglig tjeneste. De tar seg av daglig drift og legger til rette for oppsetting av avdelingen. Frem til 2014 var hele avdelingen en ren mobiliseringsavdeling uten noen fast ansatte. Det jobbes for tiden med å øke størrelsen på kaderen opp til fem personer i daglig tjeneste. (Malnes 2015).

I de tilfellene hvor Vbn mobiliseres, har den et klart definert ansvar for koordinering av HNS til USMC. I perioden 2000-2014 har det vært jevnlig endringer i både Vbns antall og størrelse. Det kan synes som at avdelingen eller avdelingene, de har som sagt variert i antall, har vært viktige for å tilfredsstillte alliertes krav for å dedikere styrker til forsterkning av Norge, samt ville øve og trene i landet. St.prp. nr. 45 (2000-2001) presiserer som som sagt vektleggingen på HNS i Norge gjentakende ganger og gir føringer om to mobiliserbare støtteavdelinger for HNS til alliert støtte i Norge (2001, 51). Proposisjonen sier likevel ikke noe om størrelsen på dem. De to avdelingene var fordelt på to forskjellige områder: Vbn 1 ble dedikert til understøttelse av MEB og skulle settes opp i Trøndelag, for derfra kunne forsvare Trøndelag eller forsterke Nord-Norge. Vbn 2 skulle settes opp i Nord-Norge og understøtte andre allierte forsterkningsstyrker, herunder Allied Mobile Force (AMF).

Føringen om at dette faktisk skulle være to bataljoner kom i beskrivelsen av den operative strukturen i langtidsplanen for 2005-2008 (Prop. 42 (2003-2004), 69). Til tross omfattende reduksjoner i resterende deler av forsvarsstrukturen, samt at AMF ble besluttet nedlagt i 2002, ble det fortsatt gitt føringer om at det skulle være to HNS-bataljoner.

De to mobiliserbare Vbn-ene besto frem til 2009, da Vbn 2 ble besluttet nedlagt gjennom St.prp. nr. 48 (2007-2008). Nedleggelsen var resultatet av et redusert behov for egne mobiliserbare avdelinger til understøttelse av Nato-avdelinger i Norge. Vbn 1 ble videreført på grunnlag av MCPP-N-avtalen og beholdt sitt primæroppdrag (Prop.48 (2007-2008), 84).

Vbn 1 har hatt bataljonsstørrelse frem til i dag, til tross omfattende reduksjoner i forsvarsstrukturen i undersøkelsesperioden. Dette har trolig sammenheng med avdelingens primæroppdrag, understøttelsen av MEB, som er en brigade. Så lenge USMCs planlagte forsterkningsbidrag ikke har blitt redusert, har det trolig heller ikke vært rom for reduksjoner i Vbn. USMC har den siste tiden i større grad gått over til å sette sammen stridsgrupper ut fra løpende behov, og binder seg derfor mindre til forhåndsdefinerte avdelingsstørrelser. Det gjør at en fremtidig forsterkningsstøtte til Norge ikke nødvendigvis vil være i form av en hel brigade, men skalert ut fra behovet. I den forbindelse arbeider Forsvaret med å gjøre Vbn skalerbar og mer tilpasset det amerikanske behovet. Det faktum at avdelingen er en mobiliseringsavdeling har gjort at de løpende utgiftene har vært relativt lave og gjerne ført til at avdelingen har vært uendret i perioden.

Det kan videre synes som at Vbn som faktisk ressurs ikke har vært av det omfanget avdelingens størrelse skulle tilsi. Avdelingen ble ikke øvet og lå mer eller mindre brakk i perioden 2002-2009. I perioden fra 2010 frem til i dag har rundt 1/3 av avdelingen blitt mobilisert og brukt hvert annet år i forbindelse med USMCs deltakelse på øvelser og trening i Norge. Operativiteten kan dermed sies å ha økt i denne perioden, men da primært for de delene av avdelingen som faktisk har blitt øvet. Den tiltagende bruken kan likevel tale for at Vbn har fått økt aktualitet fra 2010 og utover.

MARINE EXPEDITIONARY BRIGADE-SEKSJONEN

MEB-seksjonen som har ansvaret for den daglige understøttelsen til MCPP-N-programmet består per i dag av 72 ansatte, hvorav 68 er i såkalte programstillinger og fire er stabsoffiserer. Organisasjonen har vært relativt uendret mellom 2000 og 2014, med unntak av overføringen av Aviation-avdelingen i 2003 med 12 stillinger. Seksjonen har i dag ansvar for vedlikehold, mot tidligere kun lagring av materiellet ved opprettelsen av programmet. Veksten i materiellbruken de siste årene har medført større rotasjon på lagrene og et økt omfang av uttak i forbindelse med støtte til ulike typer operasjoner rundt omkring i verden. Avdelingen kan likevel hevdes å ha blitt skjøvet lengre ned i organisasjonen og ligger på et lavere organisasjonsnivå i dag enn tidligere. Dette kan tolkes som at programmet har blitt mindre viktig, men mest sannsynlig er det et resultat av interne omorganiseringer, effektivisering og ikke minst etableringen av og innlemmingen i FLO.

ALLIERT TRENINGSSENTER

I 1999 fikk Bømoen (Voss), Åsegarden (Harstad) og Steinkjersannan (Steinkjer) status som allierte treningssentre i den hensikt å tilrettelegge for og tiltrekke seg mer alliert trening i Norge (Prop. 89 (1998-1999), pkt 5.2). I 2001 ble Steinkjersannan besluttet nedlagt som Alliert treningssenter som følge av omorganiseringen av Forsvaret som beskrevet i iverksettingsbrevet til Prop. 45 (2000-2001) (pkt. 3-4-8). Den allierte treningsaktiviteten ble da samlet på Bømoen (ATS/S) og Åsegarden (ATS/N). FLO overtok ansvaret for begge de allierte treningssentrene i 2003 fra henholdsvis Generalinspektøren for Heimevernet (GIHV) og Generalinspektøren for Hæren (GIH) (FSJ 2002). Ut over 2000-tallet minsket den allierte trening i Norge. Det kan ha vært et resultat av at Norges nærmeste allierte fokuserte på operasjoner i Irak og Afghanistan, og dermed var ikke vinter trening like aktuelt lenger. Med virkning fra 2009 ble derfor "virksomheten samlet under et treningssenter (ATS), underlagt FOH og lagt til Porsangermoen, med infrastruktur også på Evenes og Åsegarden" (Prop. 48 (2007-2008), 101). Basert på aktivitetsnivået i et gjennomsnittså ble ambisjonen for landbasert alliert trening i Norge dimensjonert i størrelsesorden to bataljoner på ca. 900 mann hver inkludert infrastruktur. Nedleggelsen av ATS/S og ATS/N kan tolkes som reduserte ambisjoner om legge til rette for alliert trening. På grunn av sesongmessige svingninger og utenlandsoperasjoner måtte vertsavdelingene for utenlandsk øving og trening i større grad benytte egen tilgjengelig infrastruktur (Prop. 48 (2007-2008), 102).

REDUKSJON OG OPPSVING

Oppsummert synes det som at antall dedikerte avdelinger, og personell som jobber direkte med HNS i Norge, ble redusert i løpet av perioden på lik linje med ellers i Forsvaret. Samtidig ble koordineringen tilsynelatende enklere gjennom perioden ved at FOH nå både koordinerer og, med ATS som utførende ledd, til en viss grad tilrettelegger den HNS som gis til utenlandske avdelinger i Norge. Det er likevel mulig at dette har ført til at HNS

har fått mindre oppmerksomhet, som én av de mange presserende oppgavene et større hovedkvarter vil ha til enhver tid. HNS synes likevel å ha fått noe økt oppmerksomhet på slutten av perioden, ved at det for eksempel har blitt budsjettert midler til å sette opp og øve Vbn jevnlig siden 2010, samt NLK er etablert.

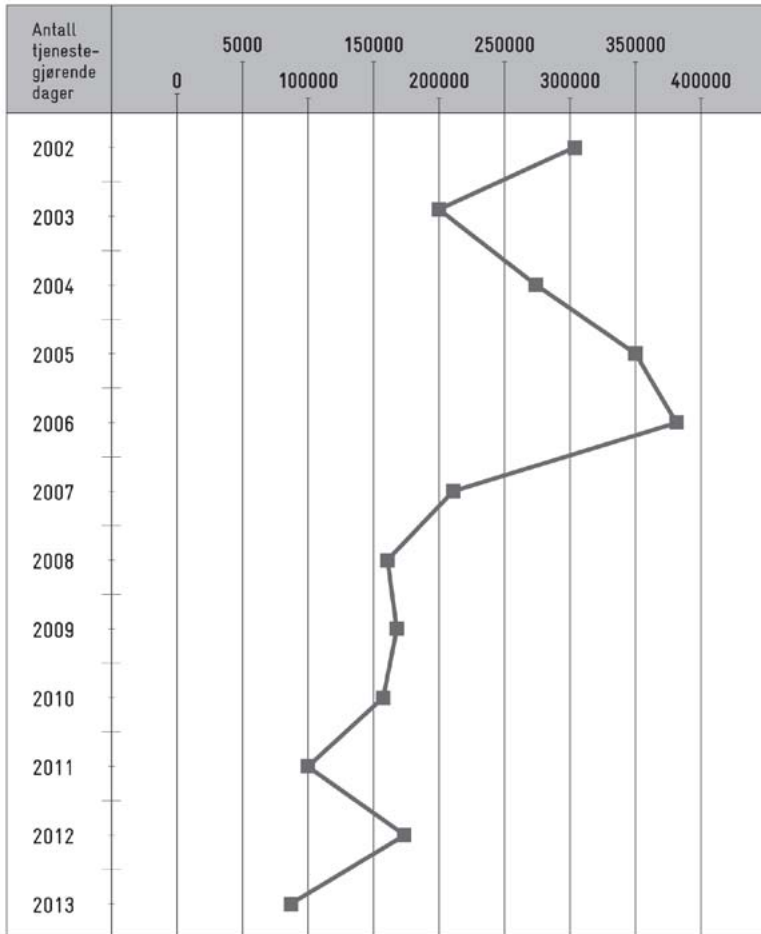
Faktisk alliert bruk av norsk HNS

Vi vil nå se hvordan omfanget av alliert øving og trening i Norge, med tilhørende HNS, utviklet seg i perioden 2000–2014. Deretter går vi gjennom utviklingen av norsk HNS til støtte for allierte operasjoner utenfor Norges grenser i form av MCPP-N i samme periode. Dette vil totalt sett gi en indikasjon på utviklingen i den faktiske bruken av HNS i Norge.

ØVELSE OG TRENING I NORGE

Allierte styrker som øver og trener i Norge benytter seg i større eller mindre grad av HNS i perioden de er i landet. Omfanget av alliert øving og trening fra 2000 til 2014 varierte mye, og utfordret således i ulik grad det norske HNS-systemet.

Figur 4 er basert på rapporterte tall fra Forsvarsstaben og viser utviklingen i alliert øving og trening i Norge 2002–2013 (se vedlegg C for beskrivelse av større øvelser med utenlandsk deltakelse i perioden). Utviklingen i perioden før 2002 er noe usikker grunnet manglende rådata og divergerende rapportering. I et av dokumentene rapporteres det i 2000 at “sammenlignet med de siste årene er omfanget av alliert trening i dag mer enn halvert” (St.meld. nr. 46 (2000–2001), pkt. 5.3). Et annet dokument hevder derimot i 2002 at “alliert trening i Norge ble i hovedsak gjennomført i henhold til planverk og treningsnivået har de siste årene vært tiltagende” (St.prp. nr. 1 (2002–2003), pkt. 4.4.2). Utviklingen i omfanget av alliert øving og trening som er beskrevet i femte bind av *Norsk forsvarshistorie*, tyder på at omfanget av alliert trening var relativt jevnt utover slutten av 80-tallet og begynnelsen av 90-tallet, før deretter å bli halvert mot 2000. Omfanget av alliert øving har totalt blitt noe redusert, men i mye større grad variert fra år til år (Børresen et al., 2004, 98–101). Kvaliteten til disse tallene er noe usikker, da de beskriver antall øvende og trenende utenlandsk personell i Norge i perioden, men ikke i form av antall tjenestegjørende dager. Det er likevel rimelig å anta at disse hovedsakelig

FIGUR 4. Antall tjenestegjørende dager for alliert øving og trening i Norge i perioden 2002-2013

følges ad. Beskrivelsen av utviklingen i St.prp. nr. 1 de ulike årene, avviker i tillegg noe fra tallene og utviklingen som grafen beskriver. Forskjellen i dataene kan skyldes forskjeller i hva som regnes med av trening hos den enkelte instans.

Den kraftige reduksjonen fra 2002 til 2003 hadde sammenheng med redusert britisk tilstedeværelse på grunn av deltakelse i Irak og ble derfor "uvanlig lav av operasjonelle og økonomiske årsaker" (St.prp. nr. 1 (2005-2006), 47, 62). Økningen fra 2003 til 2004 virker å henge sammen med en mer normal britisk tilstedeværelse, samt oppstarten av et langsiktig tysk treningsprogram for videreutdanning av helikopterpiloter i fjellflyging (St.prp. nr. 1 (2005-2006), 62). Den videre økningen i alliert øving og trening i Norge i 2005 faller sammen med en viss økning i alliert trening, samt gjennomføringen

av en rekke større øvelser som Battle Griffin, Iron Sword, Loyal Mariner, Platina Marvika og NATO Air Meet (St.prp. nr. 1 (2006–2007), 59, vedlegg C). Økningen fra 2005 til 2006 kan ha å gjøre med mer utenlandsk aktivitet ved ATS/S og ATS/N, Bardufoss flystasjon og ved Ørland i løpet av året (St.prp. nr. 1 (2007–2008), 60). Som grafen viser, steg omfanget av alliert øving og trening frem til 2006, for deretter å falle drastisk. Den reduserte allierte tilstedeværelsen har trolig sammenheng med reduserte forsvarsbudsjetter hos våre allierte, omfattende leveranser til pågående operasjoner, samt at britiske Royal Marines i 2007 hadde en vesentlig mindre deployering til Norge (St.prp. nr. 1 (2008–2009), 39). Det er i den forbindelse interessant å se at tallene beskrives i detalj i St.prp. 1 i perioden 2002–2006, mens den drastiske reduksjonen i 2007 kun omtales som "... noe lavere enn i 2006" (St.prp. nr. 1 (2008–2009), 39). I samme dokument står det at til tross for den omfattende reduksjonen i alliert øving og trening hadde ATS/S og ATS/N tilnærmet fullt belegg i vinterperioden, noe som kan tyde på at det fortsatt var behov for dem. I påfølgende år beskrives utviklingen kun i form av noe høyere eller lavere enn foregående år. Forskjellen mellom 2012 og 2013 synes å henge sammen med gjennomføringen av øvelse Cold Response i 2012, som nå holdes hvert andre år.

Omfanget av alliert øving og trening økte først og ble så kraftig redusert mellom 2000 og 2014, noe som har redusert behovet for HNS til denne aktiviteten. Mye av den HNS som ytes i forbindelse med alliert øving og trening tilrettelegges av ATS som også ble kraftig redusert, hvilket kan virke naturlig gitt utviklingen. Den siste reduksjonen fra to til én ATS, som ble besluttet i 2008, synes å ha fulgt halvingen av øvings- og treningsaktiviteten. Det er i den forbindelsen også interessant at reduksjonen i HNS knyttet til ATS startet mens den allierte øvingen og treningen økte på tidlig 2000-tallet. Det kan tyde på at det er andre årsaker enn behovet som gjør at HNS og øvelser ble nedprioritert tidlig i perioden. Det fremstår således som en politisk fremfor behovsprøvd nedprioritering tidlig i perioden, før også aktiviteten falt videre utover i perioden.

USAs bruk av HNS i Norge, ut over den kontinuerlige støtten som gis i rammen av MCPP-N, er hovedsakelig i forbindelse med at amerikanske styrker deltar på ulike øvelser i Norge, som Cold Response og Arctic Challenge. Omfanget av deltakelsen varierer fra år til år, men er nå stigende etter å ha ligget lavt som følge av USAs engasjement i Afghanistan og Irak. Hvor stort omfanget vil bli, avhenger blant annet av budsjettmessige begrensninger, da øvelser i Norge medfører omfattende amerikanske kostnader til personelltransport og reparasjon og vedlikehold av materiell (Murray 2014).

Storbritannia har lange tradisjoner med øving og trening i Norge og har de fleste år vært den allierte som har vært her mest. Til tross for en reduksjon etter den kalde krigen, var den britiske tilstedeværelsen i Norge relativt høy gjennom hele perioden 2000–2014.

Norge er en strategisk viktig samarbeidspartner for Storbritannia og vil trolig fortsette å være det i årene som kommer. En viktig årsak er et nytt britisk fokus på egen region og regionalt samarbeid, særlig etter 2010 (Alvestad 2014). Den britiske tilstedeværelsen i Norge har den siste tiden også vært et symptom på den strategiske betydningen Norge

har økonomisk sett for Storbritannia. Norge eier i dag rundt 2 prosent av britiske aksjer, samt er leverandør av rundt 30 prosent av Storbritannias energibehov (Skuse 2014), og den britiske avhengigheten av Norge har økt. I tillegg gjør det internasjonalt gode rykte Norge til en foretrukket samarbeidspartner. Den britiske tilstedeværelsen er dermed også et politisk bevis på det gode forholdet de to landene imellom. Det kan i et sikkerhetspolitisk perspektiv hevdes at britene ikke besøker Norge fordi Storbritannia synes det er viktig, men fordi Norge synes det (Skuse 2014). Storbritannia oppfatter ikke Russland som en potensiell trussel i samme grad som Norge, og har derfor mer praktiske grunner for øving og trening i Norge. Dette har trolig ikke endret seg vesentlig, selv etter Ukraina-krisen.

Fra et militært standpunkt henger britisk øving og trening i Norge sammen med at Norge ansees å være et svært godt område for britisk marineinfanteritrening. Andre viktige faktorer som påvirker tilstedeværelsen er at operasjonsspekteret som kan trenes i Norge, er vanskelig å finne andre steder, det er relativt kort avstand fra Storbritannia, forholdene er relativt kjente men eksotiske nok, samt at det er viktig for Storbritannia å vise andre nasjoner at de behersker arktisk klima (Skuse 2014). Spesielt rekvisisjonslovens muligheter til å utnytte store områder til militær øving og trening, gir svært godt øvingsutbytte både for bakke- og marinestyrker. Styrkesjefen får i den forbindelse god mulighet til å faktisk velge hvor og når for eksempel en landsetting skal gjennomføres. Det står i sterk kontrast til de begrensningene som settes i mange andre land. Øvende styrker får i Norge trent reelle plan- og beslutningsprosesser og faktisk utførelse med tilstrekkelig fleksibilitet. Disse mulighetene vil trolig bli enda viktigere i fremtiden, med økt integrering av ulike våpensystemer i alle dimensjoner.

Storbritannia har minimalt med forhåndslagret materiell igjen i Norge, og vil trolig heller ikke få det i fremtiden. Det henger sammen med geografisk nærhet, samt at britene i større grad enn for eksempel USA ønsker å trene hele deployeringsprosessen i forbindelse med øving og trening i Norge. Prosessen omfatter alt fra pakking og klargjøring i Storbritannia, via overføring og bruk i Norge, til tilbakeføring av materiell og personell til Storbritannia. Norge kan i den forbindelse bidra med HNS i hele prosessen fra mottak, via understøttelse under øving og trening, til redeployering av øvende styrke. Den britiske øvingen av hele deployeringssystemet gjør også at det for Storbritannia er mindre aktuelt å trene og øve i Norge innenfor de samme rammene som Nederland.

Norge ansees som Nederlands fjerde viktigste allierte etter USA, Storbritannia og Tyskland og er på grunn av mange likheter samt gjensidig avhengighet, for eksempel i form av energi, en logisk samarbeidspartner (Teeuw 2014). Nederland har lange tradisjoner for trening og øving i Norge og har blant annet vintertrent med sitt marinekorps her i over 60 år.

Norske klimatiske og topografiske muligheter og utfordringer, samt det faktum at Norge og Nederland har mye til felles i form av doktriner og materiell, gjør Norge til en yndet samarbeidspartner (Teeuw 2014). Samarbeidet er formalisert både i form av

Nato-medlemskapet og ikke minst i form av Allied Cooperation Initiative (ACI). ACI er en jevnlig utveksling av styrker på lavere nivå de to landene imellom, hvor nasjonal avdeling fungerer som vertsavdeling og legger til rette for den nødvendige graden av HNS.

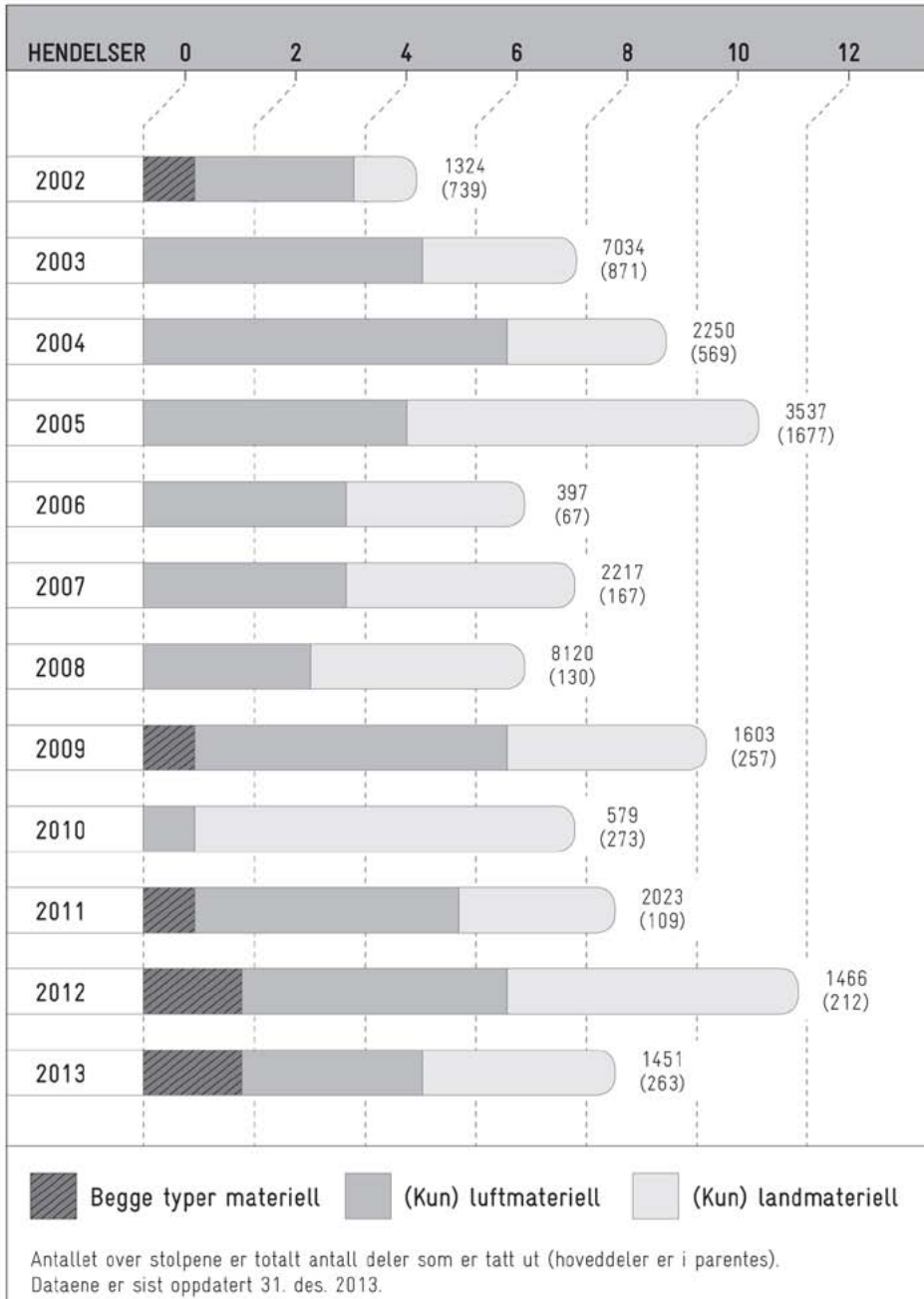
Omfanget av nederlandsk øving og trening er nå lett stigende etter å ha vært nede i en bølgedal som følge av bidraget til Afghanistan. Når det er sagt, vil omfanget av øving og trening trolig ikke nå tidligere høyder. I Nederland, som i Norge, setter kostnadene begrensninger, og Norge er et svært dyrt land å øve i (Teeuw 2014).

STØTTE TIL PÅGÅENDE OPERASJONER

Den HNS som Norge yter til støtte for pågående allierte operasjoner skjer i all hovedsak i regi av MCPP-N. Utviklingen i bruken av MCPP-N og uttak av materiell fra disse lagrene gir derfor en indikasjon på graden av og omfanget av den HNS Norge yter i forbindelse med alliertes operasjoner i og utenfor Norges grenser.

Utviklingen i antall uttak av materiell har som figur 5 på neste side viser, variert mye i perioden, noe som skulle tilsi at det har vært varierende grad av HNS-behov. Omfanget av nødvendig HNS i forbindelse med disse uttakene vil ofte avhenge mer av størrelsen på uttaket enn antallet. Ser vi på tallene som beskriver størrelsen av uttakene, ser vi at de er klart størst i 2003 og 2008. Det henger sammen med en stor leveranse av forsyninger og materiell fra MCPP-N i forbindelse med Operasjon Iraqi Freedom (OIF) i 2003 og leveranser av materiell til Georgia i 2008. Det omfattende uttaket av hoveddeler i 2005 har sammenheng med et stort forbruk i Øvelse Battle Griffin i Norge og understøttelse av OIF (Hagen 2014).

Gitt reforhandlingen av avtalen i 2005, som på mange måter definerte MCPP-Ns viktighet for både USA og Norge, kunne en forvente seg en økning i bruken av materialet i perioden etter. Som grafen viser, har det ikke vært en slik utvikling, selv ikke etter nedleggelsen av det ene flytende forhåndslageret i Middelhavet (MPSRON) i 2012. Programmets økte betydning synes derfor ikke foreløpig å ha gitt seg utslag i form av økt aktivitet, verken i antall uttak eller uttakenes størrelse. Omfanget av uttak henger tett sammen med inntaket. For å opprettholde lageret på et visst nivå, må det etter uttak av materiell på et eller annet tidspunkt tas inn tilsvarende materiell på lager. Undersøkelsen har ikke hatt data på omfanget av inntaket, men det er rimelig å anta at også dette har krevd store HNS-ressurser.

FIGUR 5. Utviklingen i antall uttak av materiell fra MCPP-N per år i perioden 2002-2013 til understøttelse av operasjoner og øvelser (Hagen 2014). Tallene ved siden av hver søyle viser det totale antall deler som er tatt ut, med antall hoveddeler i parentes.

Eksempler på øvelser og operasjoner de årene mellom 2002 og 2013 hvor det har vært høy aktivitet		
	Øvelser	Operasjoner
2005	Battle Griffin -05 (BG-05)	Operation Iraqi Freedom (OIF)
	Baltic Operations (BALTOPS)	Operation Enduring Freedom (OEF)
	African Lion (AL-05)	
2009	Stone Age (SA-09)	Operation Enduring Freedom (OEF)
	Natural Fire (NF-10)	
	Nightway	
	Royal Norwegian Airforce (RnoAF)	
	Georgia Deployment Program - International Security Assistance Force	

JEVN FAKTISK BRUK

Oppsummert ser det ut til at omfanget av HNS i forbindelse med alliert øving og trening i Norge først har steget kraftig i en periode, for deretter å falle kraftig og stabilisere seg mot slutten. Det rimelig å anta at den kraftige reduksjonen i den allierte tilstedeværelsen fra 2006 til 2008 hadde en viss påvirkning på reduksjonen i antall ATS fra to til én. Dreiningen av fokuset mot forsvar av eget og Nato-territorium på slutten av perioden, synes så langt ikke å ha påvirket omfanget av alliert tilstedeværelse i Norge. Omfanget av HNS i Norge til understøttelse av øving og skarpe operasjoner, i form av MCPP-N, lå relativt konstant i perioden og har således ikke hatt den utviklingen en kunne forvente.

Konklusjon

Vi har sett at utviklingen innen HNS i perioden 2000–2014 var skiftende. Overordnet var betydningen av HNS, både hva gjelder politisk interesse og konkrete aktiviteter, størst tidlig og sent i perioden, og på sparebluss midt i. Dette samsvarer relativt godt med utviklingen av den sikkerhetspolitiske situasjonen.

Oppmerksomheten om HNS knyttet til forsvaret av hjemlig territorium ble nok redusert og nedprioritert til fordel for pågående operasjoner. En grunn til dette var at Norge rundt årtusenskiftet ikke oppfattet Russland som like truende som tidligere. En nedprioritering av HNS fremstår dermed som en naturlig følge av beslutningstagernes behov for å prioritere ressurser og oppmerksomhet i lys av omfattende forsvarsreduksjoner som falt sammen med økte operative leveranser, for eksempel til den internasjonale innsatsen i Afghanistan.

Prioriteringen av Norges nærområder mot slutten av perioden henger trolig sammen med en nyorientering rundt forsvar av eget og alliertes territorium mot et stadig mer offensivt Russland. Med den fulgte en gjenoppbygging av grunnleggende kunnskaper innen konvensjonell krigføring. Det nye fokuset fikk uttrykk i blant annet Nærområdeinitiativet som Norge fremmet i 2008 med støtte fra særlig flere østeuropeiske land.

Hilde og Widerberg (2014) hevder i denne sammenheng at norsk sikkerhetspolitikk i en periode tidlig på 2000-tallet i mindre grad enn tidligere (og senere) hadde fokus på Nordområdene og hjemlige forhold. Dette som følge av en oppfattelse av en redusert trussel fra Russland, samt et økt sikkerhetspolitisk behov for å stille relevante bidrag til internasjonale operasjoner. Denne utviklingen snudde rundt 2007/2008 hvor Nordområdene og forsvaret av eget og alliert territorium igjen kom i søkelyset. Endringen i prioritet og oppmerksomhet mot HNS i perioden sammenfaller således i stor grad med utviklingen i norsk sikkerhetspolitikk.

Det er nærliggende å anta at det er en sammenheng mellom endringen i prioriteringen av HNS og fokusdreiningen i norsk sikkerhetspolitikk.

HNS' politiske og strategiske rolle skiftet i perioden. HNS var nedprioritert både militært og politisk i både Norge og Nato midt i den undersøkte perioden. Det ga for det første seg utslag i form av manglende oppdatering av de formelle rammene HNS må operere innenfor. Fokuset på utvikling og oppdatering av de formelle rammene sammenfaller i stor grad med den politiske oppmerksomheten HNS hadde i perioden. Forsvaret følger de retningslinjene, eller mangel på sådane, som kommer fra politisk nivå.

For det andre kan manglende politisk oppmerksomhet i deler av perioden ha påvirket reduksjonen i antall og omfang av dedikerte HNS-ressurser, både i form av personell og ikke minst infrastruktur. Mange av disse nedskjæringene henger naturlig sammen med resten av omstillingen og nedskaleringen av Forsvaret i perioden, samt en reduksjon i alliert tilstedeværelse. Det er likevel rimelig å anta at deler av HNS-ressursene kunne bestått om HNS hadde hatt høyere politisk fokus og vært militær prioritert. Vi ser en økt interesse for HNS mot slutten av perioden både fra norsk politisk og militært hold. Dette ga seg blant annet utslag i form av jevnlig oppsetting av deler av Vertslandsstøttebataljonen, utvikling og oppdatering av førende dokumenter, samt etableringen av Nasjonal logistikkommando.

Betydningen av HNS ble altså redusert i Norge i perioden, med færre utførende avdelinger og personell, lavere bevilgninger og mindre politisk interesse. Samtidig ble HNS viktigere for våre allierte. Reduserte forsvarsbudsjetter og strammere økonomiske rammer i mange av disse landene forsterket behovet for at øvingen og treningen i Norge også i større grad enn tidligere måtte være kosteffektiv i form av tilstrekkelig kvalitet til lav nok pris. For fortsatt å være i stand til å levere det som ønskes til en lav nok pris, må Norge enten selv bære en større del av kostnadene forbundet med den allierte aktiviteten, eller finne mer kosteffektive måter å gjøre dette på. Det er rimelig å anta at Norge nå i større grad enn tidligere på 2000-tallet, velger å bære kostnadene forbundet med alliert trening i landet for å kunne opprettholde allierte tilstedeværelse. Grunnet manglende tilgjengelige data har det ikke vært mulig å teste denne antakelsen.

Det er imidlertid bedre grunnlag for å si at det ikke er en direkte sammenheng mellom den reduserte oppmerksomheten i midten av den undersøkte perioden, og omfanget av alliert tilstedeværelse i Norge. Det virker som at det politiske og militære fokus på HNS i Norge er nærmest irrelevant for om allierte øver og trener i landet. Det er heller ikke noe klar sammenheng mellom redusert alliert tilstedeværelse og reduksjoner i norsk HNS-kapasitet og -ressurser. Reduksjonen i alliert øving og trening opptrer oftere sammen med andre faktorer, som landenes egne reduserte budsjetter og omfattende bidrag til internasjonale operasjoner i årene mellom 2000 og 2014.

Det er altså spesielt to funn som peker seg ut: For det første synes det å være et gap mellom retorikk og praksis når det kommer til oppmerksomheten som vies til HNS i Norge. HNS-systemet har gjennomgått omfattende omstrukturering og endringer i ansvarsforholdene. Dette har trolig ikke hatt noen positiv effekt. Dagens løsning med FOH som koordinerende element og FLO som utøvende element har forbedringspotensial.

Med dagens løsning er ikke HNS en fanesak for noen, noe som gjør at funksjonen har falt mellom flere stoler og dermed ikke blir tilstrekkelig flagget i avgjørende faser av langtidsplanprosesser og lignende. Dette kan ha påvirket det som oppfattes som en manglende ressurstildeling også den siste tiden. Den manglende oppmerksomheten fra militær side forverrer ytterligere det som i dag oppfattes som et gap mellom det som ytres på strategisk nivå og det som faktisk blir gjort. Det er rimelig å anta at om HNS hadde vært tilstrekkelig viktig for strategisk nivå, ville fagfeltet og HNS-rollen i de større prosessene bli ivaretatt i tilstrekkelig grad. Den økte politiske oppmerksomheten mot HNS i senere år som følge av dreiningen av fokus mot beredskap og beskyttelse av egne og alliansens kjerneområder, har ikke gitt seg utslag i økonomiske tildelinger og prioritet. Dette sammenfaller med funn gjort av Ekspertgruppen for forsvaret av Norge. Den hevder at "alliert hjelp i krise og krig er viktig. Det har lenge fått for liten plass i norsk forsvarsplanlegging, men det forutsetter at Norge må bruke betydelige ressurser på å legge til rette for slik alliert innsats" (FD 2015, 59).

Den manglende kodifiseringen av HNS i Forsvarets regnskapssystem gjør det samtidig vanskelig å spore eller føre oversikt over de faktiske kostandene forbundet med HNS i Norge. En manglende oversikt over hva som faktisk brukes, gjør det vanskelig å se om det faktisk er behov for å tildele ytterligere ressurser i tråd med den positive retorikken. Det er vanskelig å se for seg noen praktiske grunner til at Forsvaret mangler oversikt over disse kostnadene. Den manglende kodifiseringen, samt det faktum at HNS verken rapporteres eller er en styringsparameter på strategisk nivå, kan indikere et manglende ønske om å føre oversikt over disse kostnadene. Manglende oversikt kan for eksempel gjøre det lettere å tåkelegge gapet mellom politisk retorikk og faktisk prioritering. Så lenge det ikke finnes en oversikt over kostnadene som kan knyttes til HNS, er det heller ikke mulig si om bevilgningene er tilstrekkelige, for store eller for små.

Det manglende samsvaret mellom retorikk og praksis kan videre ha påvirket den omfattende reduksjonen i omfanget av infrastruktur og avdelinger dedikert til HNS de første fjorten årene av 2000-tallet. Forsvaret hadde gjennom store deler av perioden årlige krav om reduksjon av infrastruktur for å redusere driftsutgiftene til fordel for midler som gir operativ effekt. Blant annet resulterte det i nedskjæringer i antallet leirer og skyte- og øvingsfelt i perioden. Det mangler en plan for HNS som tar hensyn til denne reduksjonen. Utfordringen er at det ikke lenger er tilstrekkelig plass i eksisterende militær infrastruktur til eksempelvis mottak av allierte styrker, og en må basere seg på leie av sivil grunn og infrastruktur for å få dette til. Ekspertgruppen for forsvaret av Norge hevder i den forbindelse at "dagens lokalisering av baser og forsyninger ikke er godt nok tilpasset behovene i forbindelse med en krise i nord" (FD 2015, 62). Fordelen er at kostandene forbundet med avtalefestet tilgang til denne infrastrukturen trolig er langt lavere enn de ville vært om Forsvaret selv hadde stått for driften. En slik reduksjon er dermed hensiktsmessig ut fra et driftsperspektiv i form av reduserte driftsutgifter, men vil kunne få en operativ effekt i et større perspektiv. En reduksjon i tilgjengelig infrastruktur for HNS til

alliert øving og trening vil kunne bety at besøkende avdeling må leie sivil infrastruktur når de er i landet i stedet for å bruke fasiliteter som Forsvaret disponerer. Det vil i de fleste tilfeller medføre en merkostnad for de besøkende. Det kan da i verste fall føre til at kostnadene allierte har med å øve og trene i Norge ansees for høye i forhold til den militære og politiske effekten, med andre ord ikke kosteffektivt. Resultatet kan da bli at de ser seg om etter alternative områder å gjennomføre sin aktivitet i. Norge er i den forbindelse i sterk konkurranse med andre nordiske land som Sverige og Finland. På den andre siden har alliert øving og trening blitt kraftig redusert de siste par tiårene, hvilket skulle tale for at en reduksjon i infrastruktur synes fornuftig. Det er dårlig økonomi å beholde infrastruktur som i beste fall er i bruk en brøkdel av året. Kostnadene bør likevel vurderes i forhold til den sikkerhetspolitiske effekten den tilgjengelige infrastrukturen gir. Dersom Norge skulle velges bort av våre allierte til fordel for aktivitet i et annet land, vil det kunne få sikkerhetspolitiske følger. I verste fall kan vi oppleve redusert alliert evne og vilje til å operere i Norge i forbindelse med en eventuell alliert forsterkning.

I de tilfeller man har valgt å beholde infrastruktur, enten fordi den er verneverdig eller fordi vi vil opprettholde alliert tilstedeværelse, synes det ikke som at det i tilstrekkelig grad har vært satt av midler til nødvendig vedlikehold. Flere av våre allierte anser det å være tilfelle med infrastrukturen som tilbys som HNS ved ATS og Evenes.

Antall tilgjengelige sengeplasser på ATS i Åsegarden setter begrensninger for hvor mange britiske og nederlandske soldater som kommer. I tillegg er tilgjengelig infrastruktur på Evenes per i dag i minste laget for Storbritannia. Om øving og trening virkelig skal være et satsningsområde, må Norge i løpet av de nærmeste årene gjøre noe for å kunne stille tilstrekkelig mengde infrastruktur, av god nok standard, til disposisjon for besøkende styrker. Denne investeringskostnaden vil Norge måtte risikere selv siden Storbritannia ikke vil binde seg til å komme (Skuse 2014).

Det kan hevdes at det burde ligget mer konkrete planer i eksempelvis perspektivplan EBA for hva som skal gjøres med blant annet Alliert treningscenter og infrastrukturen knyttet til alliert øving og trening de neste 10-15 årene. Det gjenstår å få disse hensynene mer organisk inn i fagmilitære studier og langtidsplanprosessen. Litt forenklet er det behov for en tettere kobling mellom FD II (Sikkerhetspolitisk avdeling) og FD IV (Avdeling for forsvarspolitik og langtidsplanlegging) i Forsvarsdepartementet. Det vil kunne gi en større grad av samsvar mellom retorikk og praksis. (Søgaard 2014). Det synes å være en for dårlig kobling mellom sikkerhetspolitikken og forsvarspolitikken i Forsvarsdepartementet.

Videre, i tråd med kravene om å finne mer kosteffektive løsninger, har det vært en økende tendens til at HNS-oppgaver som tidligere ble løst med militære ressurser, nå i større grad løses av sivile kontraktører. Dette er en utvikling som på mange sett har preget hele den militære logistikken. En utstrakt bruk av sivile ressurser til å løse HNS-oppgaver har vært tilfelle i lang tid, men har økt i omfang i løpet av 2000-tallet. Et eksempel på dette er bruken av NorSea Group i forbindelse med mottak og klargjøring av den

amerikanske marineinfanteristyrken under Cold Response 2014. En slik bruk av sivile kontraktører fungerer svært bra i fredstid, men kan bli mer utfordrende i krise og krig. Dette har sammenheng med siviles manglende evne til egenbeskyttelse i motsetning til militære styrker. Det kan løses gjennom å avsette sikringsstyrker, men en vil da måtte binde disse til en slik oppgave på bekostning av andre oppgaver. En annen og desto viktigere utfordring er at dersom det militære systemet er tiltenkt å ta over HNS-oppgaven i krise og krig, vil det ikke være tilstrekkelig øvd og trent.

Den andre hovedkonklusjonen er at det er en klar forskjell i den norske og allierte oppfattelsen av hvorfor HNS er viktig. Fra et norsk standpunkt er HNS viktig i et sikkerhetspolitisk perspektiv. Gjennom HNS trekker Norge til seg og tilrettelegge for alliert tilstedeværelse i form av øving og trening. Formålet er å avskrekke Russland samt å gjøre allierte styrker kjent med og i stand til å beherske norsk topografi og klima, i tilfelle et fremtidig behov for alliert forsterkning. Fra et alliert standpunkt er tilstedeværelsen mer av pragmatisk art. Den allierte øvingen og treningen gjennomføres i Norge så lenge den er kosteffektiv, og det avhenger av HNS. Dersom de allierte oppfatter at kvaliteten faller, og at kostnadene forbundet med øvingen stiger, vil de vurdere om kostnaden står i forhold til gevinsten og gjerne se seg om etter alternative områder. Det er med andre ord viktigst for våre allierte at de øver og trener med best mulig kvalitet. Det er mindre viktig hvor, for eksempel om det er i Nord- eller Sør-Norge. En økt utnyttelse av Heimevernets ressurser rundt omkring i landet, både i form av kompetanse og infrastruktur, kan derfor være en mulig løsning for å kunne yte HNS av tilstrekkelig mengde og kvalitet.

Når alt kommer til alt, er det avgjørende at Norge finner balansen mellom kostnadene forbundet med å legge forholdene til rette for alliert aktivitet (HNS) og den sikkerhetspolitiske verdien denne tilstedeværelsen har, gjerne i form av en langsiktig strategisk plan for HNS i Norge.

Litteratur og dokumenter

BARENSTINFO.FI.

2008. Avtale mellom regjeringane i den Euroarktiske Barenstregionen om samarbeid innan forebygging, beredskap og innsats retta mot krisesituasjonar. Hentet fra https://www.barentsinfo.fi/beac/docs/Agreement_Emergency_Prevention_Preparedness_and_Response_Norwegian.pdf

BØRRESEN, JACOB., GULLOW GJESETH, OG ROLF TAMNES.

2004. *Allianseforsvar i endring: 1970-2000*. Bind 5 av *Norsk forsvarshistorie*. Bergen: Eide.

DSS (DEPARTEMENTENES SIKKERHETS- OG SERVICEORGANISASJON).

2013. "Formål, organisering og historikk". regjeringen.no. Hentet 24. april, 2014, fra <http://www.regjeringen.no/nb/Om-nettstedet/strategi-organisering-og-historikk-.html?id=450433>

EURCOM, U. S.

2009. "U.S., Norway signs logistics agreement". Hentet 10. august, 2009, fra <http://www.eucom.mil/blog-post/22053/u-s-norway-sign-logistics-agreement>

FLO (FORSVARETS LOGISTIKKORGANISASJON).

2013. *Konsept for logistikk i Forsvaret*. Oslo.

FOH (FORSVARETS OPERATIVE HOVEDKVARTER).

2010. *Bestemmelser for tilrettelegging for utenlandsk trening i Norge (UO)*. Bodø: Forsvarets operative hovedkvarter.

FD (FORSVARSDEPARTEMENTET).

2015. *Et felles løft*. Rapport fra ekspertgruppen for forsvaret av Norge. Oslo. Forsvarsdepartementet.

---. 2010. *Retningslinjer for Logistikkvirksomheten i forsvarssektoren*. Oslo: Forsvarsdepartementet.

---. 2004. *Iverksettelsesbrev til Forsvares Militære Organisasjon for gjennomføringsåret 2005*. Forsvarsbudsjettet 2005.

---. 2001. *Omleggingen av Forsvaret i perioden 2002-2005*. Iverksettelsesbrev, St.prp. nr. 45 (2000-2001).

---. 1996. *Militær forsterkning av Norge*. Faktahefte, nr. 1. Hentet fra http://www.regjeringen.no/nb/dep/fd/dok/tidsskrift_nyhetsbrev/1996/fd-faktablad-0196-militar-forsterkning-a.html?id=273570.

FSJ (FORSVARSSJEFEN).

2012. *Direktiv for logistikk*. Oslo: Forsvarssjefen.

---. 2011. *Direktiv for øvingsvirksomheten i Forsvaret (UO)*. Oslo: Forsvarsstaben.

---. 2009. *Direktiv for operativ logistikk (B)*. Oslo: Forsvarssjefen.

---. 2002. *Forsvarssjefens beslutningsnotat nr 13/2002, angående organisatorisk tilknytning for de allierte treningssettene*. FSJ beslutningsnotat nr. 13. Oslo: Forsvarets Overkommando.

FST (FORSVARSTABEN).

2004. *Logistikk- og støttekonsept for Forsvaret*. Oslo.

GJESETH, GULLOW.

2011. *Landforsvarets krigsplaner under den kalde krigen*. Bergen: Fagbokforlaget

HAGEN, NEAL.

2014. *MCCP-N Withdrawals and historical usage*. Washington D.C.: USMC.

HALVORSEN, KNUT.

2008. *Å forske på samfunnet: en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.

HEADQUARTERS ALLIED FORCE COMMAND HEIDELBERG.

2012. *The DJSE Concept*. Hentet 19. mai, 2014 fra <http://www.Nato.int/fchd/FCHD/djse-concept.html>

---. 2010. *The German Army Staff at the gates*. Hentet 20. mai, 2014, fra <http://www.Nato.int/fchd/fchdold/news/2010/n100301a.html>

HILDE, PAAL SIGURD OG HELENE FORSLAND WIDERBERG.

2014. "Norway and NATO: The Art of Balancing". I *Common or Divided Security? German and Norwegian Perspectives on Euro-Atlantic Security*, redigert av Robin Allers, Carlo Masala & Rolf Tamnes. Frankfurt a.M.: Peter Lang.

INNST. S. NR. 318 (2007-2008).

2008. Innstilling til Stortinget fra Forsvarskomiteen - St.prp. nr. 48 (2007-2008). Hentet fra <https://www.stortinget.no/Global/pdf/Innstillinger/Stortinget/2007-2008/inns-200708-318.pdf>.

JACOBSEN, DAG INGVAR.

2005. *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlag.

JOINT WARFARE CENTER.

2014. "History". Hentet 17. februar, 2014 fra <http://www.jwc.Nato.int/facts/history>

MOA FD-JWC.

2006. Memorandum of agreement between the Ministry of Defence of the Kingdom of Norway and Headquarters, Supreme Allied Commander Transformation as represented by Joint Warfare Center concerning the closure of Joint Headquarters North, the establishment of the NATO Joint Warfare Center at Stavanger, Norway, and support of the NATO Joint Warfare Center at Stavanger, Norway. Stavanger: Forsvarsdepartementet.

MOU NOR-SHAPE HNS FOR NATO OPERATIONS.

1997. Memorandum of understanding (MOU) between the government of the Kingdom of Norway and Supreme Headquarters Allied Powers in Europe and Supreme Headquarters Allied Commander Atlantic regarding the provision of Host Nation Support for the execution of NATO operations. Mons: NATO.

MOU OVERSNOW NLD-NOR.

1995. Memorandum of understanding between the Minister of Defence of the Kingdom of the Netherlands and the Minister of Defence of the Kingdom of Norway concerning the prepositioning of the Royal Netherlands Marine Corps oversnow vehicles and associated equipment in Norway. Oslo: Forsvarsdepartementet.

NATO.

2013a. AAP-6 *NATO Glossary of terms and definitions* (2013 utg.). Brussel.

---. 2013b. AJP-4.5(B) *Allied Joint Doctrine for Host Nation Support*. Brussel.

---. 2005a. AJP-4.5(A) *Allied Joint Doctrine for Host Nation Support*. Brussel.

---. 2005b. MC 334/2 - *NATO Principles and policies for Host Nation Support*. Brussel.

---. 2003. AJP-4(A) *Allied Joint Logistic Doctrine*. Brussel.

---. 1997. *NATO Logistics Handbook. Reprint edition*. Hentet fra <http://www.Nato.int/docu/logi-en/1997/lo-1204.htm>.

---. 1951. *Status of Forces Agreement (SOFA)*. Brussel.

OVERSNOW SA NOR-UK.

1995. Storage Agreement between the Deputy Director Materiel (Maintenance) Royal Netherlands Navy and the Chief of Staff Logistics Headquarters Defence Command Norway concerning detailed arrangements for the prepositioning of Royal Netherlands Marine corps oversnow vehicles and associated equipment in Norway. Oslo: Forsvarsdepartementet.

PETER G. PETERSON FOUNDATION.

2014. *The U.S. spends more on defense than the next eight countries combined*. Hentet 13.04.2014, fra http://pgpf.org/Chart-Archive/0053_defense-comparison

PROP. 42 (2003-2004).

Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008. Oslo: Forsvarsdepartementet.

PROP. 45 (2000–2001).

Omlaggingen av Forsvaret i perioden 2002–2005. Oslo: Forsvarsdepartementet.

PROP. 48 (2007–2008).

Et forsvar til vern om Norges sikkerhet, interesser og verdier. Oslo: Forsvarsdepartementet.

PROP. 61 (1980–81).

Om samtykke til undertegning av en rammavtale mellom Norge og Amerikas Forente Stater vedrørende alliert militær forhåndslagring i og forsterkning av Norge. Oslo: Forsvarsdepartementet.

PROP. 73 (1997–1998).

Om samtykke til ratifikasjon av en konvensjon om forbud mot bruk, lagring, produksjon og overføring av antipersonellminer og om ødeleggelse av slike miner, undertegnet i Ottawa 3. desember 1997. Oslo: Utenriksdepartementet.

PROP. 73 S (2011–2012).

Et forsvar for vår tid. Oslo: Forsvarsdepartementet.

PROP. 77 (2005–2006). 2006.

Om samtykke til inngåelse av en rammeavtale av 8. juni 2005 mellom Norge og Amerikas Forente Stater om forhåndslagring og forsterkning av Norge: Tiltråding fra Utenriksdepartementet av 16. juni 2006, godkjent i statsråd samme dag. (Regjeringen Stoltenberg II.) Oslo: Utenriksdepartementet.

PROP. 89 (1998–1999).

Om visse organisasjonendringer mv i Forsvaret. Oslo: Forsvarsdepartementet.

REPSTAD, PÅL.

2007. *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag.* Oslo: Universitetsforlaget.

SKOGRAND, KJETIL.

2004. *Alliert i krig og fred: 1940–1970.* Bind 5 i *Norsk forsvarshistorie.* Bergen: Eide.

ST.MELD. NR. 46 (2000–2001).

Om samarbeidet i Atlanterhavspaktorganisasjonen i 2000. Oslo: Utenriksdepartementet.

ST.PRP. NR. 1 (2008–2009).

For budsjettåret 2009. Oslo: Forsvarsdepartementet.

ST.PRP. NR. 1 (2007–2008).

For budsjetterminen 2008. Oslo: Forsvarsdepartementet.

ST.PRP. NR. 1 (2006–2007).

For budsjetterminen 2007. Oslo: Forsvarsdepartementet.

ST.PRP. NR. 1 (2005–2006).

For budsjettåret 2006. Oslo: Forsvarsdepartementet.

ST.PRP. NR. 1 (2004–2005).

For budsjetterminen 2005. Oslo: Forsvarsdepartementet.

ST.PRP. NR. 1 (2002–2003).

For budsjetterminen 2003. Oslo: Forsvarsdepartementet.

STEDER, FRANK BRUNDTLAND OG GEIR KVITRUD.

2010. *Multinasjonal logistikk og internasjonalt samarbeid*. Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt (FFI).

TUBBS, JASON.

2014. "MCPN-N." Paper presentert på studietur MCPN-N. Frigård, Trøndelag.

ÅSENG JAHN ARNE.

2014. E-post mottatt 27. februar fra oberstløytnant, senior stabsoffiser J4 FOH. Malnes. 2015. Telefonsamtale, 5. november. S-3 Vbn.

RESPONDENTER**ALVESTAD, ERLING.**

2014. Intervjuet da han var fagdirektør ved sikkerhetspolitisk avdeling i FD. Han har jobbet i FD siden 2001, blant annet som rådgiver ved den norske ambassaden i London og har god innsikt i den britiske tilnærmingen til øving og trening i Norge. Intervjuet 30. april.

BOON, A.C.

2014. Kommandørkaptein og stabsoffiser ved øvingsseksjonen i den nederlandske marinens hovedkvarter. Han jobber blant annet med nederlandsk øvings- og treningsaktivitet i Norge. Intervjuet udatert.

EFJESTAD, SVEIN.

2014. Ekspedisjonssjef og sikkerhetspolitisk direktør i Forsvarsdepartementet (FD II 4 Nasjonal sikkerhetspolitikk, krisehåndtering og beredskap). Var ekspedisjonssjef og sjef for sikkerhetspolitisk avdeling fra 1995 til 2013. Han har vært tilsatt i Forsvarsdepartementet siden 1981 og har omfattende kunnskaper om HNS som et sikkerhetspolitisk verktøy og Norges forhold til allierte. Intervjuet 6. februar.

MATHIASSEN, TORBJØRN.

2014. Oberstløytnant, ble intervjuet som sjef Forsyningsavdeling Trøndelag. Han har tidligere sittet som sjef for MEB-avdelingen og har omfattende kunnskaper om MCPN-N og VBn. Intervjuet udatert.

MURRAY JOSEPH C.

2014. Oberstløytnant og sjef for Kontor for forsvarssamarbeid ved den amerikanske ambassaden i Norge. Han har blant annet oppfølging av MCPN-N som en del av sin oppdragsportefølge og har gode kunnskaper om programmet og amerikansk bruk av HNS i Norge. Intervjuet 20. februar.

SKUSE, MATT.

2014. Oberstløytnant og britisk forsvarsattaché i Norge. Skuse har omfattende kunnskaper om britisk øving og trening i Norge, herunder bruken av norsk HNS. Intervjuet 26. februar.

SØGAARD, FRIDTHJOF.

2014. Ble intervjuet da han var ekspedisjonssjef i plan og økonomiavdelingen i FD, en stilling han har hatt siden 2001. Han lang erfaring fra FD og har vært tilsatt der siden 1986. Han har omfattende kunnskaper om de økonomiske og strategiske sidene ved HNS i Norge. Intervjuet 9. april.

TEEUW, PETER.

2014. Oberstløytnant, ble intervjuet da han var nederlandsk forsvarsattaché i Norge. Han kjenner Forsvaret godt og har blant annet vært utvekslingsoffiser til den norske hæren i tre år og gått norsk stabsskole. Han har omfattende kunnskaper om nederlandsk behov for og bruk av HNS i Norge. Intervjuet 20. februar.

VEDLEGG

Oversikt over større øvelser i Norge med utenlandsk deltakelse i perioden 2000-2013

Beskrivelsene og tallene er i all hovedsak hentet fra ulike artikler og sider på internett, samt Forsvarets rapportering for virksomheten som beskrevet i St. prp. nr. 1 de enkelte år. Der det ikke har vært mulig å oppdrive tall, er de utelatt.

2000

JOINT WINTER. Øvelsen ble gjennomført i Troms og hadde til hensikt å blant annet øve styrkene og forsterkningskonsepter under vinterforhold i en artikkel 5-situasjon.

Antall deltakere: ca. 12 000 fra 12 nasjoner.

COOPERATIVE BANNERS. Øvelsen var en Partnership for Peace (PfP)-øvelse som ble gjennomført på Sørlandet for å trene alle forsvarsgrenenes styrker i planlegging og gjennomføring av fredsstøttende operasjoner utenfor Natos kjerneområde.

Antall deltakere: ca. 5 000 fra 16 nasjoner.

2001

JOINT WINTER. Øvelsen ble gjennomført i Nordland, Troms og Finnmark og hadde til hensikt å trene norske og allierte styrker i å operere innenfor et artikkel 5-scenario.

Antall deltakere: i underkant av 12 000 fra åtte nasjoner.

NORDIC PEACE. Øvelsen var en PfP-øvelse og ble gjennomført i Troms og hadde til å blant annet trene samvirket mellom Forsvaret, sivilforsvaret, humanitære organisasjoner og politiet med utgangspunkt i en FN-ledet operasjon.

Antall deltakere: 2 100 militære og ca. 300 sivile fra sju nasjoner.

2002

STRONG RESOLVE. Norge-delen av øvelsen ble gjennomført i Nord-Norge og hadde til hensikt å trene norske og allierte styrker i å operere innenfor et artikkel 5-scenario.

Antall deltakere: ca. 20 000 fra 13 nasjoner.

NATO AIR MEET. Øvelsen ble gjennomført på Ørland Hovedflystasjon og hadde til hensikt å øve luftstyrkene i taktiske flyoperasjoner

Antall deltakere: i underkant av 1 700 fra 11 nasjoner.

2003

JOINT WINTER. Øvelsen ble gjennomført i Troms med deltakelse fra alle forsvarsgrener og hadde til hensikt å trene samvirke på taktisk nivå.

2004

JOINT WINTER. Øvelse i Troms og Nordland med deltakelse fra alle forsvarsgrener og hadde til hensikt å trene taktisk samvirke og øvingsmomenter i henhold til NATO Response Force (NRF)-konseptet.

Antall deltakere: ca. 10 000 fra seks nasjoner.

BLUE GAME. Øvelsen ble gjennomført på Sørlandet med deltakelse fra flere forsvarsgrener og hadde til hensikt å trene på tiltak mot internasjonal terrorisme til sjøs.

Antall deltakere: ca. 6 000 mann fra 16 nasjoner.

2005

BATTLE GRIFFIN. Øvelse i Nord-Trøndelag med stor deltakelse fra alle forsvarsgrener. Hensikten var å trene på operativt samvirke på taktisk nivå i tråd med NRF-konseptet.

Antall deltakere: ca. 14 000 fra 14 nasjoner.

IRON SWORD. Øvelsen ble gjennomført på Østlandet og ledet av det tysk-nederlandske korpset og hadde til hensikt å videreutvikle konseptet for strategisk forflytning av en NRF landkomponent.

Antall deltakere: ca. 5 500 fra 10 nasjoner.

LOYAL MARINER. Øvelsen ble gjennomført i Skagerak og var i all hovedsak en marineøvelse, men med deltakelse også fra andre forsvarsgrener. Den hadde blant annet til formål å sertifisere Natos stående flåtestyrke samt trene på blant annet terroristbekjempelse, embargooperasjoner, evakuering av sivile og mineoperasjoner. Kun deler av øvende styrke opererte ut fra Norge.

Antall deltakere: ca. 3 500 fra 21 land, ni synes å ha operert ut fra Norge.

PLATINA MARVIKA. Øvelsen var en maritim øvelse med ni ulike deltakerland.

NATO AIR MEET. Øvelsen ble gjennomført på Ørland Hovedflystasjon og hadde til hensikt å øve luftstyrkene i taktiske flyoperasjoner, herunder nattoperasjoner.

Antall deltakere: i overkant av 1 700 fra 16 nasjoner.

BARENTS RESCUE. Øvelsen var en sivil-militær krisehåndteringsøvelse og ble gjennomført i nordområdene. Den hadde til hensikt å trene kommunikasjon, koordinering og samarbeid ved håndtering av kriser som krevde internasjonal bistand i Barents-regionen.

Antall deltakere: ca. 4 000 fra 11 nasjoner.

2006

COLD RESPONSE (CR 06). Øvelsen ble gjennomført i Nordland og Troms med deltakelse fra alle forsvarsgrener. Den hadde til hensikt å trene nasjonale styrker i en fellesoperativ ramme og samtrene med andre nasjoners styrker innenfor rammen av NRF-konseptet.

Antallet deltakere: ca. 10 000 fra 12 nasjoner.

FLOTEX. Øvelsen ble gjennomført med deltakelse fra luft- og sjøforsvaret, samt Natos stående minestyrke utenfor Nordland og Troms og baserte seg på samme scenario som CR 06. Øvelsen hadde blant annet til hensikt å trene styrkene på visitasjon, bording og sjøkontroll, samt søk- og redningsaksjoner og assistanse til fartøy i nød.

I tillegg til Norge deltok Sveits og Danmark med styrker.

NORDIC AIR MEET. Øvelsen ble gjennomført på Ørland Hovedflystasjon og hadde til hensikt å øve luftstyrkene i felles prosedyrer for økt operativ samhandling innenfor PfP-rammen.

Øvelsen hadde deltakere fra totalt 5 land.

BRILLIANT MARINER. Øvelsen ble gjennomført som en Crisis Response Operation (CRO) og ledet fra Natos maritime hovedkvarter i Northwood, England. Den ble gjennomført i Norge og hadde til hensikt å øve og videreutvikle samhandling mellom maritime NRF-styrker. Fra Norge deltok Sjøforsvaret og Heimevernet, som samlet utgjorde markørstyrken.

Antall skip som deltok: ca. 80 fra 17 land.

2007

COLD RESPONSE. Øvelsen ble gjennomført i Nordland og Troms med deltakelse fra alle forsvarsgrenene. Den hadde til hensikt å trene på både full strid, fredsbevarende og humanitære operasjoner innenfor rammen av NRF-konseptet i en multinasjonal krisehåndteringsoperasjon.

Antall deltakere: ca. 8 500 fra 18 land.

BOLD AVENGER. Øvelsen ble gjennomført på Ørland Hovedflystasjon og skulle øve luftstyrkene i taktiske flyoperasjoner.

Antall deltakere: ca. 1 450 fra 13 land.

2008

Jeg har ikke funnet data om øvelser i 2008.

2009

COLD RESPONSE. Øvelsen ble gjennomført i Nordland og Troms med deltakelse fra alle forsvarsgrenene. Den hadde til hensikt å øve samarbeid på taktisk nivå.

Antall deltakere: ca. 7 500 fra 14 land.

2010

COLD RESPONSE. Øvelsen ble gjennomført i Nord-Norge med deltakelse fra alle forsvarsgrenene. Den hadde til hensikt å øve samarbeid på taktisk nivå.

Antall deltakere: ca. 8 500 fra 13 land.

2011

COLD CHALLENGE. Øvelsen ble gjennomført i Nord-Norge med deltakelse fra Hæren og Luftforsvaret. Den hadde til hensikt å øve på å sette inn og bruke militære reaksjonsstyrker i et kriseområde.

Antall deltakere: i underkant ca. 4 500 fra fire land.

FLOTEX SILVER. Øvelsen ble gjennomført i Nordland og Trøndelag med deltakelse fra alle forsvarsgrener. Denne maritime øvelsen hadde til hensikt å øve landsettingsoperasjoner av land- og amfibiestyrker i kystnære områder.

Antall deltakere: ca. 2 500 fra seks land.

2012

COLD RESPONSE. Øvelsen ble gjennomført i Nord-Norge med deltakelse fra alle forsvarsgrenene. Den hadde til hensikt å øve taktisk samarbeid mellom forsvarsgrener under utfordrende vinterforhold.

Antall deltakere: i overkant av 16 300 fra 14 land.

2013

Ingen gjennomføring av for eksempel øvelse Cold Response.

TIDLIGERE PUBLIKASJONER I SERIEN OSLO FILES ON DEFENCE AND SECURITY

2016

1. ANDRÉ BERG THOMSTAD

Terrorangrepet i Oslo. Forsvarets håndhevelsesbistand og samarbeid med Oslo-politiet etter 22. juli.

2. GULLOW GJESETH

Forsvarskommisjonen av 1946. Planleggingen av norsk etterkrigsforsvar på 1940-tallet.

2015

1. ROALD GJELSTEN

Styrk forsvarsevnen – ta Marinen i bruk! Personellutfordringer, beredskap og stridsevne i Sjøforsvaret.

2. MARTIN LAU SLÅTTEN

Norges bidrag til FN-operasjonene i Somalia. UNOSOM I og II (1992-1993).

2014

1. JØRN QVILLER

COIN med kinesiske sætrekk? Kinas bekjempelse av ekstremisme, separatisme og terrorisme.

2. GULLOW GJESETH

Den amerikanske våpenhjelpen. Modernisering eller konservering? 1950-1968.

3. KURT HENRIK DALMO

Forsvarsstillinger i Lyngen-området. Bakgrunn og beslutning om bygging 1950-1981.

2013

1. ROALD GJELSTEN

Fremmede ubåter i norske fjorder. Realitet eller myte?

2012

1. TERJE HAAVERSTAD OG INGRID O. BUSTERUD

Forsvarsrettet sikkerhetssektorreform. Norsk sikkerhetspolitisk bistand til Serbia og Montenegro.

2. SAIRA BASIT OG ØYSTEIN TUNSJØ

Emerging naval powers in Asia. China's and India's quest for sea power.

3. GULLOW GJESETH

Norsk veteranpolitikk etter 1945. Noen hovedtrekk i utviklingen.

4. TORMOD HEIER

Forsvaret til Libya 2011. Klar til strid?

5. MAGNUS HÅKENSTAD OG KRISTIAN KNUS LARSEN

Long-term defence planning. A comparative study of seven countries.

6. BJØRN TERJESEN OG ØYSTEIN TUNSJØ (EDS)

The rise of naval powers in Asia and Europe's decline.

2011

1. HÅKON LUNDE SAXI

Nordic defence cooperation after the Cold War.

2. TROND HAANDE OG KJELL INGE BJERGA

Hybridkrig.

3. HARALD W. STØREN

Storbritannia og NATO. Urealistisk realisme? Britisk selvbylde og betydningen av fortid, tradisjoner og ambisjoner.

4. ROALD GJELSTEN

Marinens beredskap 1960–90. Kampklar i Nordflåtens skygge.

5. JO SØLVE AADLAND DALANE

USA og Nato etter 9/11.

6. ELIN GUSTAVSEN

Vervede i Forsvaret. Motivasjon, erfaringer og fremtidsplaner.

7. OLA KREKVIK

Forsvarets samvirke med afghanske styrker. Dilemmaer og utfordringer.

2010

1. OLA BØE-HANSEN

Taliban og ISAFs propagandakrig. Kampen om den mest overbevisende historien.

2. KJELL INGE BJERGA OG GULLOW GJESETH

Heimevernet og Hæren. Landforsvaret stykkevis og delt – eller helt?

3. KJETIL HENRIKSEN

Norsk forsvarssamarbeid med Sverige og Nederland. Ikke like likevel?

4. MAGNUS HÅKENSTAD

Den norske mobiliseringshæren 1950-1970. Rasjonelt kompromiss eller nasjonal livsløgn?

2009

1. OLE LINDEMAN

Norwegian foreign policy in the High North. International cooperation and the relations to Russia.

2. SVEIN MELBY

Obama og amerikansk utenriks- og sikkerhetspolitikk.

3. HÅKAN EDSTRÖM (ED.)

Approaching Comprehensiveness. Two grand strategic options and some of their consequences.

4. LENE KRISTOFFERSEN

Interesser i norsk engasjementspolitikk.

5. JAHN ARVID SVENDSEN

Forsvaret og private militære firmaer. En ny utfordring i internasjonale operasjoner

PUBLIKASJONER FRA IFS

Oslo Files On defence and security: større arbeider og bredere fremstillinger rettet mot et allment publikum, online og på papir.

IFS Insights: online forum for artikler, kommentarer og papere.

Begge publikasjoner utgis jevnlig og annonseres på våre nettsider samt gjennom nyhetsbrev. Kontakt oss for å bli oppført som mottaker av nyhetsbrevet vårt.

ENKELTHEFTER ONLINE OG I GRATIS PAPIRUTGAVE

Alle Oslo Files-titlene ligger i Bibsys Brages åpne forskningsarkiv. Gå inn via våre nettsider: ifs.forsvaret.no. Gratis papirutgaver kan bestilles i den utstrekning de finnes på lager.

KONTAKT

Institutt for forsvarsstudier, postboks 890 Sentrum, 0104 OSLO.

Telefon: 23 09 59 00, e-post: info@ifs.mil.no.

PUBLICATIONS FROM IFS

Oslo Files On defence and security: in-depth studies of current issues in defence and security written for experts and non-experts alike. Oslo Files are available online and in hardcopy.

IFS Insights: online forum for brief articles, comments and working papers in defence and security studies.

SINGLE ISSUES ONLINE AND IN PAPER

Single issues of all our publications are available online through the national Bibsys Brage archive, which can be accessed through the IFS website: ifs.forsvaret.no. Unless we are out of stock, paper copies can be ordered from the IFS free of charge.

CONTACT

Norwegian Institute for Defence Studies, P.O. box 890 Sentrum, N-0104 OSLO.

Telephone: +47 23 09 59 00, e-mail: info@ifs.mil.no.

IFS PUBLICATIONS ONLINE: ifs.forsvaret.no

> **INSTITUTT FOR
FORSVARSSTUDIER**
NORWEGIAN INSTITUTE
FOR DEFENCE STUDIES

> Kongens gate 4
Postboks 890 Sentrum
0104 OSLO, NORWAY